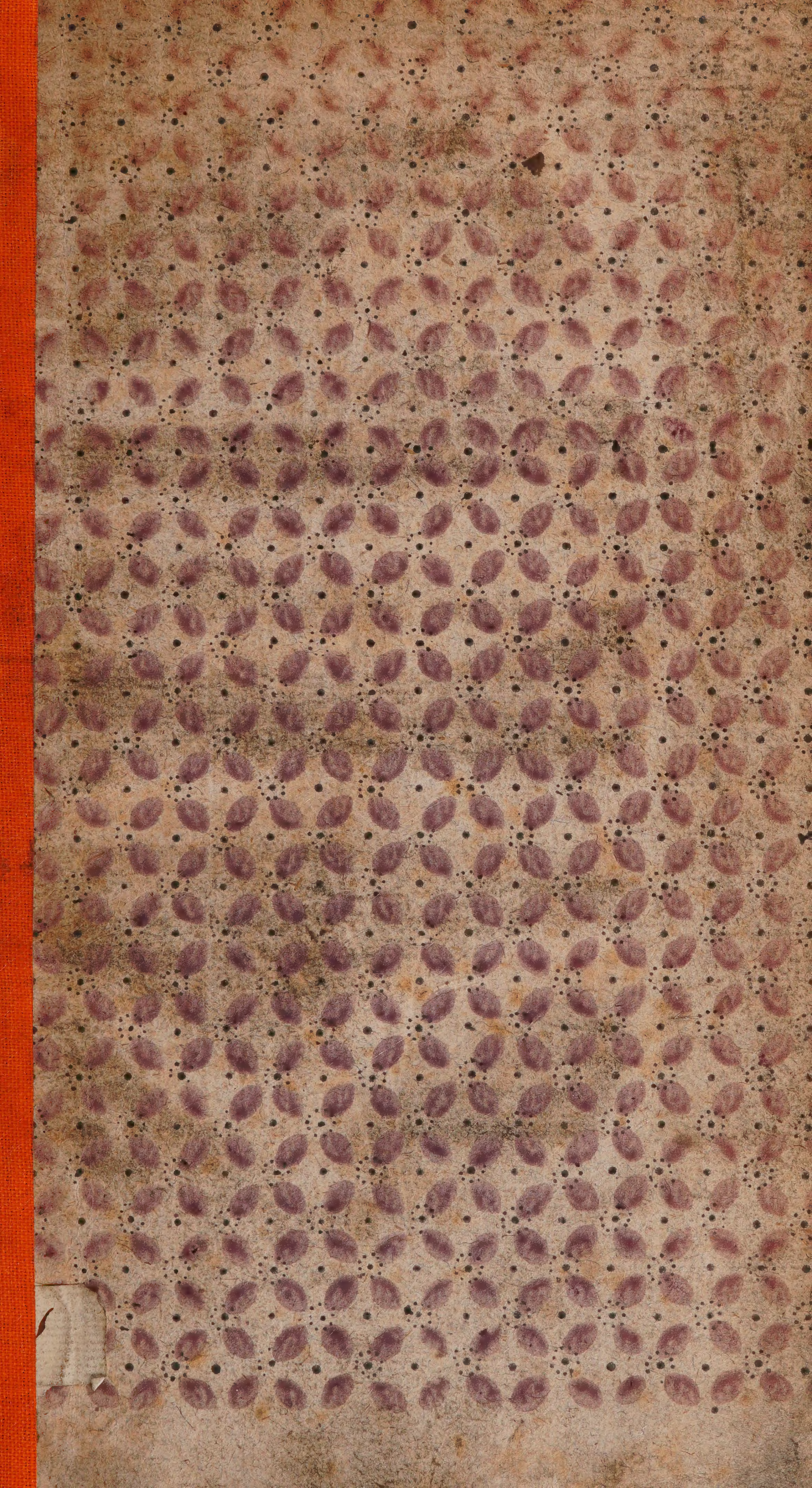
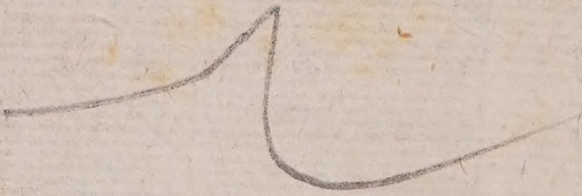

WAARNEEMINGEN

OMTRENT VERSCHEIDENE SOORTEN VAN

ETTERZIEKTEN,

BENEVENS EENIGE PROEFNEEMINGEN EN AANMERKINGEN OVER DEN ETTER EN ANDERE DIERLIJKE VOGTEN.

DOOR

J. W. HEPPE,

Stads Medicinæ Doctor en Lector te Campen.

UITGEGEVEN
door
HET UTRECHTSCH GENOOTSCHAP
VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

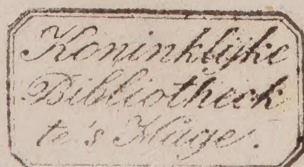
Te UTRECHT,

BIJ B. WILD EN J. ALTHEER.

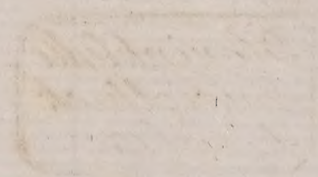
Drukkers van het Utrechtsch Genootschap.

1802.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

WAARNEEMINGEN

OMTRENT VERSCHEIDENE SOORTEN VAN

ETTERZIEKTEN,

BENEVENS EENIGE PROEFNEEMINGEN EN AANMERKINGEN OVER DEN ETTER EN ANDERE VOGTEN.

medegedeeld door

J. W. HEPPE.

Stads Medicinæ Doctor en Lector te Campen.

Er wordt thans nog van veele Ziektekundigen vastgesteld, dat de Etter uit eene Ontsteeking zijnen oorsprong neemt; en dit is ook eene onbetwistbaare waarheid in zulke gevallen, in welke door eene vermeerderde Levenskracht, voornaamlijk uit de bloedvaten, eene *plastische Lijmphe* wordt uitgestort, geschikt tot nieuwe Organisatie. Dan, wanneer wij in andere gevallen eene stoffe ontmoeten, welke met den besten Etter overeenkomt, zonder echter, bij haar ontstaan, blijken van eene vermeerderde Levenskracht gewaar te worden, maar veeleer het tegendeel, d. i. eene verminderde Le-

venskracht; dan worden wij verlegen, op welke ziektekundige gronden deze ſtoffe en derzelver wording te verklaren. — Hebben hier de zogenaamde verborgene of ſleepende Ontſteekingen plaats gehad? — En welke zekere Kentekenen hebben wij van den waaren en van den onwaaren Etter?

Deze Vragen zijn zeer moeilijk volkomen te beantwoorden; want, wie is in ſtaat de verborgene en ſleepende Ontſteekingen altijd te ontdekken, in gevallen, waar veelmeer eene verminderde dan vermeerderde Levenskracht wordt waargenomen? En neemen wij de Pathologiſche Anatomie te raade, hoe weinig lichts vinden wij daar, omtrent die Etterverzamelingen, bij welke geene blijken van Ontſteeking zijn voorafgegaan. Men ſchrijft zulke Etterverzamelingen niet zelden aan verplaatzingen toe; doch zulke verplaatzingen worden weder van eenige Ziektekundigen geheel- en- al ontkend, en ſlechts aan ziekelijke werkingen der Zenuwen en beweegvezelen toegeſchreven; ja zelve wordt door ſommigen de geheele zogenaamde *humorale Pathologie* verworpen. Wat blijft ons dan hier overig om de waarheid in eene zoo gewichtige zaak te ontdekken? Niets beters zekerlijk, dan onze eigene waarnemingen en oordeel; vooral om zo veel mooglijk, de wegen

gen na te ſpooren, welke de natuur tot de bereiding der verſchillende Etterſtoffe inſlaat.

Dezen weg heb ik getracht te volgen, en bij het onderzoek van dit Vraagſtuk eenige Waarneemingen opgegeven, welke de verſchillende theorien aangaande de Etterwording ſchijnen onzeker te maaken.

Men vindt dan in de eerſte plaats een groot onderſcheid, tusſchen den *herſtellenden* (of *vormenden plastiſchen*) *Etter*, en tusſchen den *verterenden Etter*.

De eerſte is zeker een voortbrengſel der vermeerderde Levenskracht, en dus ook eene met Levenskracht voorziene ſtoffe, bekwaam tot eene nieuwe Organiſatie, welke eigenſchap door den Hoogleeraar BLUMENBACH *niſus formativus* genoemd wordt. De tweede is geheel het tegengeſtelde, eene met Levenskracht weinig voorziene, of geheel daarvan beroofde ſtoffe, bij welke de chemiſche ontbinding reeds begonnen, of de overhand gekregen heeft. Deze kan dus zeer gemodificeert zijn ten opzichte der nog min of meer tegenwoordig zijnde levenskracht, of van eene reeds ver gevorderde chemiſche verandering.

Dus ziet men, hoe onvoldoende de uitkomst der Proefneemingen zijn moeten, wan-

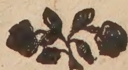
neer men de alleen beste of herftellende Etter ter onderzoek genomen heeft. De beste Etter immers, uit zijne nog levende Organa genomen, is buiten dezelve eene levenloze ftof, ondergaande dezelfde chemifche Ontbinding, als het *Serum* en de *Lympha:* zodat 'er nog altoos zwarigheden overblijven, om de eigenfchappen van een waaren Etter door chemifche proeven onderzogt, voor algemeen afdoende, aan te neemen.

Offchoon ik zelf dan ook, door Proefneemingen eenige meerdere zekerheid heb getracht te verkrijgen, maak ik echter geene zwarigheid, mijne verlegenheid ronduit te bekennen, om uit die proeven genoegzaam zekere befluiten op te maaken. Men gelieve derhalven mijne Waarneemingen en Proeven flechts als poogingen aan te merken ter oplosfing der mij voorgekomene onzekerheden, en men verwagte geenzins eene volkomene verklaring omtrent alle Vraagftukken. Het zal mij ook genoeg zijn, indien kundige mannen hierdoor mogten worden opgewekt, om de geheimen dezer gewichtige zaak verder na te fpooren, en onze konst door hunne Waarneemingen te zuiveren van heerfchende vooroordeelen, omtrent de aanwending eener beftendige anti-

phlo-

phlogistifche Geneeswijze, in die gevallen, waar indedaad de onderdrukte Natuur onderfteuning nodig heeft, en dus geene bloedontlastingen, fterke buikzuiveringen, noch fchraale leefregel te pas komen; — zoo ook bij die Ettergezwellen waar vroegtijdige opening het beste middel is, en waar de weekmaakende pappen en pleisters de reeds ontaarte ftoffe al meer en meer zouden bederven en eene waare rotting bevorderen.

Indien dit gebeuren mogt, zoude ik mij gelukkig achten van toch iets goeds door de mededeeling mijner Waarneemingen en Proeven voor het lijdend menschdom verrigt te hebben; en indien het Genootfchap aan dezelve eenige waarde mogt hegten, zoude ik daardoor aangemoedigd worden, om in 't vervolg ook zulke Waarneemingen medetedeelen, welke het nut van door konstgewrochte ontfteeking zouden kunnen bewijzen.

EERSTE AFDEELING,

WAARNEEMINGEN.

Eerste Waarneeming.

Eene Juffrouw oud 40 jaaren, welke zeer zwaar aan famenvloeiende pokjes gelegen had, en welker lichaam bijna geheel met eene zwarte korst was bedekt, in welke hier en daar reeds verfterving ontftond, herftelde na een ruim gebruik van Kina, Mijrrhe, Campher en Wijn, zo in- als uitwendig toegediend. Na dat de meeste korsten waren afgevallen, de krachten zich merkelijk hadden herfteld, en eenige reizen ook mercuriaale laxeer-middelen waren aangewendt, kreeg de Lijderes in de liesch eene meer of min pijnlijke zwelling. De koorts was zeer gering; de ftoelgang natuurlijk; de pis zeer troebel, gevende een dik geelwit zetfel. Langzaam vermeerderde deze zwelling met eene doffe pijn, welke zich allengs langs de binnenzijde der Dije tot omtrent de Knie uitftrekte, het gezwel bleef maatig week en na-

tuur-

tuurlijk warm, en op den tienden dag verminderde de dikte aan de Liesch. Mostertpappen, waaszemingen van Azijn en water wierden aangewendt; het Gezwel aan de Dije verhefte zich allengs; de golving des Etters was duidelijk te voelen, en het gezwel nu openende, ontlastte er zich bij de 14 oncen matig dunne, geelwitte Etter, welk zeer ſtinkende gelijk de pok-zweeren was. De wonde los verbonden hebbende, bleef de etterlozing nog eenige dagen aanhouden, wanneer 'er geen ſtinkende, maar meer en meer heldere iets kleverige ſtoffe uitliep. De verſlapte deelen met een ſluitend verband onderſteunt en bevogtigd zijnde met een *Decoct. C. Salic. alb.* en *Spirit. Vini Camphor*, waren de holtens weldra geſloten; vervolgens inwendig nog eenige weeken de Kina met Wijn gegeven zijnde, herſtelden zich de krachten ras en de Lijderes genoot haare vorige gezondheid.

Willen wij nu hier, vooreerst, de wegen naſpeuren, langs welke deze Etter in de Liesch en Dije is gebragt geworden; dan behooren wij te overweegen de meenigte der pokken, in welke een zoo groote hoeveelheid van Etter bereid werd, dat hierdoor de Levenskracht in den eersten tijd zeer ſterk en aanhoudend werkende, allengs moest verminde-

ren, zo dat de eigene chemifche werking der gistende vogten al meer en meer de overhand krijgende, eindlijk tot eene geheele ontbinding zoude zijn overgegaan, indien de vermoeide natuur niet door de geneesmiddelen ware opgebeurd geworden. Er was dus reeds een groote voorraad van Etter ftoffe voorhanden, welke zich niet genoegzaam door de huid konde ontlasten; 'er bleef nog veel van dezelve onder de korsten zitten, welke vervolgens, door de weder in werking gekomene zuigaderen opgenomen, langs de groote watervaten en klieren gevoerd wierd. In deze vaten en klieren opgehouden, werkte ze nu als eene vreemde ftoffe, asfimileerde de nog gezonde Lympha, en vermeerderde dus de hoeveelheid van Etterftof. Door deze vreemde prikkeling wierden teffens de vaten krampachtig vernaauwd, 'er volgden *congeftiones Lymphæ*, zwelling en doffe pijn der aangedaane deelen; dan die deelen reeds zeer verzwakt en eindelijk door de deprimeerende eigenfchap van de Etterftof nog verder haare krachten verliezende, wierden meer en meer uitgezet; haare klapvliezen booden geen tegenftand meer; de ftoffe hoopte zich bij gevolg op, en zich daar niet verder kunnende uitbreiden, keerde zij eindelijk terug en ftortte zich in het Celweefzel uit.

Men

Men ziet dus duidelijk, dat deze pok-etter niet onmiddelijk uit het bloed is afgefcheiden geworden: want had dit plaats gehad, welke hevige toevallen zouden hieruit niet gevolgd zijn! — Wij worden fomtijds de nadeelige gevolgen van een wederopgenomen vernielenden pok-etter gewaar, welke in zijn dierlijk bederf reeds ver gevorderd, niet flechts de watervaten en derzelver klieren, maar teffens ook de vastere deelen, als de beenderen enz. vernield; hetwelk ons de ondervinding leert in het volgende geval.

Tweede Waarneeming.

Een meisje van 8 jaaren, de pokjes in groote menigte gehad hebbende, kreeg 8 dagen na het afvallen der korsten een Gezwel aan den Elleboog. De pijn was in de eerfte 8 dagen zeer gering, maar nam allengs met de Zwelling toe. Allerleije weekmaakende middelen hiertegen vergeefs aangewend zijnde, wierd ik eindelijk 'er bij geroepen. Ik vond het Gezwel zeer week, zonder eenige ontfteeking, en ftelde voor, hetzelve hoe eerder hoe liever te laten openen; dan de Wondarts maakte hiertegen veele zwaarigheden; verklaarde dat de ftoffe nog niet rijp genoeg

 was,

was, en ging voort met het gebruik van weekmaakende pappen. Dan, in plaats van zich meer te verheffen, flonk het gezwel; allengs zakte de etter naar het handgewricht, welke zwelling door den Wondarts voor eene zugtige opzetting wierd gehouden, die men geenszins mogt openen. De pijn werd allengs knagender en heviger, zo ook de koorts. Nu wierd ik weder bij dit Lijdertje geroepen, om flechts de koorts te ftuiten. Ik toonde thans het gevaar waarin het kind zich bevond, zo wel ten opzichte der fleepende koorts, als ook wegens het beenbederf, en andere, van den meer en meer vernielende etter te vreezene gevolgen; men ging eindelijk tot de opening over. De etter was dun, bruinrood en zeer ftinkend. Ik vond daaronder veele geelwitte korreltjes, en het beenbederf aan de *Ulna* en *Radius* reeds vrij fterk; de *Carpus* was 'er nog vrij van. De ontbloote beenderen wierden met fijn plukzel met *Pulv. Myrrh.* en *Camphor.* bedekt, en boven dit eene ftoving gelegd van het *Decoct C. Salic. alb.* met *Spir. Vini Camphor:* daarbij inwendig de *Cort. Peruv.* aangewend hebbende, wierd het beenbederf in den tijd van 3 weeken geftuit; 'er volgde een zuivere en goede etter, waarna zich allengs de wonde floot, en de zieke herftelde vervolgens volkomen.

Hier

Hier zagen wij den opgenomen Etter al zeer verre in zijn bederf gevorderd, zo dat hij niet alleen de Lymphatifche vaten, maar de vastere deelen bereids had aangetast, en hij zoude vervolgens zijne vernielende eigenfchap ongetwijfeld aan het geheele lichaam hebben medegedeeld, indien hij niet nog bijtijds ware ontlast en de verdoofde Levenskracht in het deel weder opgewekt geworden. Welke middelen zouden toch anders vermogend geweest zijn om de verteerende of vernielende kracht des Etters tegen te gaan? Trouwens de Kina of Kwikmiddelen zouden het alleenlijk niet vermogt hebben, want eerst na de ontlasting dezer ftoffe waren deeze middelen in ftaat hunne goede werking te doen.

Ook na de Mazelen ontftaan fomtijds Ettergezwellen, welke weder een geheel anderen Etter, dan die welke zich bij ontfteeking vormt, opleveren. Ik zal hier ook eenige Waarneemingen van deeze foort mededeelen.

Derde Waarneeming.

Een gezond Meisje van 8 jaaren kreeg de Mazelen, welke op den gewoonen tijd uitgekomen, maar waarfchijnlijk te veel antiphlogistisch behandeld geworden zijnde, fchielijk weder

der verdweenen: koorts, verſtijving en pijn in de leden, ſlaaperigheid en eindelijk benauwdheid op de borst ontſtonden reeds iu de eerſte dagen. Haar Geneesheer wende hiertegen zagte buikzuiverende en andere verdunnende middelen aan. Er volgde nu en dan een ſterke buikloop; de koorts nam allengs toe en het Lijdertje teerde uit: Eindelijk na 8. of 10 weeken beſpeurde men eene dikte, boven den voorſten rand van het Heupbeen tot aan de Liesch, deze was maatig geſpannen en weinig pijnlijk bij het aanraaken. De beweging van het been wierd van dag tot dag moeilijker. Hiertegen wierd nu eene waſching van geestrijke middelen aangewend; doch de zwelling nam meer en meer toe en ſtrekte zich langs de Liesch tot het geheele dijebeen uit. Geen nut van de waſchingen en wrijvingen beſpeurende, en de Geneesheer het geval voor eene zugtige zwelling en verlamming verklaarende, begeerden de Ouders van dit Lijdertje mijnen raad. De golvende Etter en de uitwijking van het Dijebeenshoofd ten duidelijkſte aangetoond hebbende, ſtemde haar Geneesheer eindlijk mede tot de opening van het Gezwel. Er volgde een menigte dunne, melkachtige, vunzig, als oude Honig ſtinkende ſtoffe, met veele kaasagtige en vlieſige ſtukjes vermengd.

Door

Door de ſtoffe een vrijen uitgang bij een los verband te laaten, was de Dije en Liesch reeds den anderen dag veel geſlonken, maar het Dijegewricht en de Heup nog opgezet. Ik liet deze verſlapte deelen met koude omſlagen van *Cort. Querci* met *Spir. Sal. ammon.* & *Spir. Vini Camphor.* behandelen. Uit de wond zijperde nog eenen geruimen tijd een dun melkagtig vogt. Vergeefsch verwachtte ik de geheele ontlasting der ſtoffe uit de gewrigtsholte, en maakte derhalven eene nieuwe opening kort onder den *Trochanter major*, waaruit zich nog veele dunne, melkagtige en zeer kleverige Etter ontlastte. De beenderen ſcheenen nog gezond te zijn, maar de banden waren zodanig verſlapt, dat het dijehooft meer dan een duim uit deszelfs holte geweeken was. Om nu hier de verſlapte deelen weder zo veel mooglijk te verſterken, ſpoot ik 'er daaglijks 3 maal een *Decoct. fol. Sabinæ*, *Cort. Salic. alb.* en *Tinct. Myrrhæ* in, en hield met de koude ſtovingen, gepaard met een gepast verband aan; liet inwendig de Kina met Melk gebruiken en een verſterkend diëet houden. De wond ſloot zich allengs, doch mijn oogmerk bereikte ik ſlechts gedeeltelijk, wordende de banden en ſpieren wel ſterker, maar onmooglijk was het dijehooft weder

in

in zijnen natuurlijke plaats te brengen. Vermoedlijk was de Gewrigtsholte reeds te veel misvormd en dus de volkomene herſtelling onuitvoerlijk. De krachten namen voor het overige ſterk toe, zo dat de Lijderes naderhand door behulp van een ſtok konde gaan, genietende voor het overige nog verſcheidene jaaren eene volmaakte gezondheid.

Vierde Waarneeming.

Een tenger, doch gezond Meisje van 10 jaaren, kreeg de Mazelen, welke den derden dag na derzelver uitbotting weder verdweenen zijnde, door hevige koorts en belemmerde ademhaaling gevolgd wierden. Veele middelen ter weder uitdrijving vergeefs aangewend zijnde, volgde eene ſterke buikloop, die eenige dagen aanhield, waarna de krachten verminderden, en de Koorts en benauwdheid voortduurden. In dezen ſtaat, in welken zij reeds 3 weeken lang geweest was, vond ik haar bij mijn eerste bezoek, zeer uitgeteerd, de ademhaaling piepende en zeer moeijlijk, zo dat men ieder oogenblik verſtikking vreesde. Onder het ademhaalen ontdekte ik aan de Strot een Gezwel, 't welk bij het inademen tot

de

de groote van een hoendereij opzwol en weder verdween bij de uitademing. Een ander langwerpig gezwel, het welk twee duimen lang was bevond zich omtrent het midden van het rechter fleutelbeen. Onder den arm waren de klieren zeer opgezet, en langs de binnenzijde van den Arm boven den Elleboog, en het Handgewrigt wierd men nog verfcheidene kleine Gezwelletjes gewaar, welke week bij het aanraken, door zagt en aanhoudend drukken en wrijven, plat wierden, maar zich ras weder verheften. Ik opende het groote Gezwel aan de Strot, er liep bijna 3 Oncen dunne iets geleijagtige, bleekgeele en vunzig ftinkende etter uit, die zich golfswijze bij het hoesten en ademhaalen ontlastte. Dadelijk was 'er verligting op de borst, kunnende mijne Lijderes nu ruimer ademhaalen en fpreeken. De wond flechts los bedekt hebbende, bleef de etterlozing voortduuren, en na eenige uuren vond ik de Lijderes merklijk opgeruimd, en nog veel Etter opgevende. Het Gezwel boven aan het fleutelbeen was bijna verdweenen, doch hetzelve drukkende, ontlastte zich ook nog Etter uit deze wond. Vervolgens de overige Gezwelletjes, welke vlak onder de huid zaten, geopend hebbende, was de Etter in deze, gelijk aan die der overige. Ik liet flechts koude ftovingen van het *Decoct Cort.*

Sa-

Salic. alb. aanwenden, als ook inwendig het zelve *Decoct* met *Lich. island.* met melk en suiker geven. Na eenige dagen waren de kleine Gezwelletjes geheel verdweenen en geneezen; uit de grootere sijperde nog eenig helder geelwit vogt, 't welk na eenige dagen ook ophield terwijl de wonden zich slooten. De krachten herstelden zich schielijk, en mijne Lijderes genoot vervolgens eene gewenschte gezondheid.

Vijfde Waarneeming.

Een jongen van 12 jaaren, bij welken de Mazelen den derden dag weder verdweenen, door zich aan de koude lucht en regen te hebben blootgesteld; kreeg 's avonds een hevige koorts met vliegende pijnen in zijne leden; den volgenden dag bepaalde zich de pijn in de rechter zijde der borst. De pols zeer sterk en snel vindende, was eene ruime aderlaating aanstonds nodig. Het bloed was na een uur overdekt met een dunne geel-witte korst. — Op de pijnlijke plaats werd eene warme stoving gelegd; vervolgens inwendig eene Emulsie met Salpeter gegeven zijnde, bedaarde den volgenden dag de pijn; 'er volgde in den morgenstond een sterk zweet met troebele pis, en gemaklij-

lijk ophoesten van taaije ſlijm. Op de borst en hals kwamen de Mazelen weder eenigzins ten voorſchijn; de koorts was minder, en den lijder genoot eenige uuren een geruste ſlaap. Tegen den avond verhefte zich de koorts weder, verzeld met vliegende pijnen in zijn rechter ſchouder en arm. Een damp bad van water en ſcherpe mostert wierd gebezigd, waarna de pijnen eenigzins bedaarden: des nagts, was hij zeer onrustig; en den daarop volgenden morgen was het ſchoudergewricht zeer gezwollen met weinig ontſteeking; de pols ſnel, maar zwak en tusſchenpoozend; de ademhaaling moeilijk en zeer reutelend, en door hoesten gaf hij gedurig groote ſtukken taaije zuivere ſlijm op. Het *Decoct Hord:* met *Oxym. Simpl.* en *Nitrum* wierd rijkelijk gebruikt. De Zwelling nam hand over hand toe, voornaamlijk in de Oxelklieren, waarop ik mostert pappen liet leggen. Den volgenden dag was de golving des etters duidelijk te voelen, en ik ſtelde dus voor dit Gezwel ten eerſten te laten openen. Dan de Wondarts weigerde de opening te doen, voorgevende dat de etter nog niet rijp genoeg was, en dezelve eerst met weekmaakende pappen tot rijpheid moest gebragt worden. De Lijder en deszelfs ouders ook tegen het openen zijnde, wierd dit

 uit-

uitgeſteld. Den volgenden dag was de Zwelling zeer verminderd, maar de ſtoffe gezakt naar den elleboog, welke zich daar als een zak vertoonde; en ſchoon de golving des etters maar al te voel en zichtbaar was, wierd dit Gezwel evenwel van den Wondarts al weder eene Zugt genoemd, en met verteerende middelen — volgens zijne taal — behandeld. Nu begon ook de hand ſterk te zwellen; benaauwdheid op de borst met een ſnelle, kleine en tusſchenpozende pols ſcheenen ieder oogenblik den dood te dreigen. Thans wilde men mijnen raad opvolgen en alles aan mij overlaten. Ik opende terſtond het gezwel aan den elleboog, waaruit zich bij de 8. Oncen dunne geele etter met kaasachtige brokjes vermengd, in een tijd van 3 uuren ontlastte. De benauwdheid op de borst verminderde reeds den volgenden nagt, de Lijder ſliep eenige uuren gerust en ontwaakte merkelijk verligt; ik vond de pols voller zonder tusſchenpozingen, en de ademhaling gemaklijk. Uit de wonde was nog veele ſtoffe uitgeſijpert, en door zagt drukken volgden nog veele kaazige brokjes en geele dunne etter. De Zwelling onder de huid nu merkelijk minder en de etterzak geheel ontledigd zijnde, liet ik koude ſtovingen van het *Decoct. Salic. Alb.* met *Spir. Vini Camphor* en

Sal.

Sal. Ammoniac. aanwenden, en den arm met een sluitend verband omvatten; de holtens slooten zich daar op schielijk, en de Lijder herstelde zonder eenig ongemak over te houden. — Inwendig nog eenige weeken de *Cort. Peruv.* met *Lich. Island* en de melk gebezigd hebbende, herstelden zich ook de krachten volkomen.

Aanmerking.

Hier hebben wij dan drie verschillende gevallen van Ettergezwellen na de Mazelen waargenomen. Wij zullen trachten derzelver ontstaan en aart eenigzins na te speuren.

Wij zagen dezelve uit eene soort van onvolkomene crisis voortkomen; zijnde eerst ontstaan, na dat de Mazelen waren ingeslagen. Welke is nu de bijzondere aart dezer stoffe? — Waar bleef zij? — Veranderde zij in etter?

Wij zijn 'er indedaad nog verre af den waaren aart der Mazelstoffe, even zo min als die der andere smetstoffen, genoegzaam te kunnen bepaalen. Al wat men ons hiervan zegt, zijn slechts gissingen. Want, overweegen wij de uitwerking van deze Mazelstoffe, zo vinden wij dezelve meestal van eenen zeer scherpen aart; immers alle ver-

ſchijnſelen der Mazelziekte dragen blijken van eene ſcherpe en prikkelende ſtof. Het Mazelſmet van buiten aangebragt, en door de abſorbeerende vaatjes op genomen, voornaamlijk op de luchtpijp, neus en oogen haare werking uitoeffenende, en vervolgens zich over het geheele lichaam verſpreidende, veroorzaakt ſomtijds de kwaadaardigſte verzweeringen zoo in den mond en neus als andere deelen, welke genoeg zaam de bijtende eigenſchap der Mazelſtoffe aantetoonen. Men kan dus de gevolgen opmaken welke ontſtaan moeten, wanneer deeze ſtoffe, 't zij door eene geſtoorde, of onvolkomen criſis terug gehouden, gedeeltelijk van de opzuigende vaatjes weder worde opgenomen, en met gezonde vogten vermengd, waar door deze mede ſcherp moeten worden, en alle toevallen vermeerderen; want, welke ook den aart deze ſcherpte zijn moge, zij werkt als een vreemde prikkel, verwekt dus krampachtige ſamentrekking der opſlurpende vaten en klieren, en dus ophoopingen en inſluitingen der Lympha zelve. Deze vaten en klieren eindelijk haare kracht verliezende, blijft de ſtoffe in dezelve opgeſlooten en 'er volgen Symptomatiſche kliergezwellen of terugwijking en uitſtorting in het Cel-

Celleweefzel, welk onder den naam der Lymphatifche gezwellen voorkomen. De levenskracht dezer deelen verminderd zijnde, moeten gevolgelijk de vogten al meer en meer ontaarten, fcherper worden en eindelijk de vaste deelen aantasten. Maar zulk eene ontaarte ftoffe kunnen wij nooit voor een waare Etter houden, dewijl 'er alle eigenfchappen van eene Plaftifche Lympha aan ontbreekt. —— *Zeer* langzaam ondertusfchen gaat deze ftoffe tot verrotting over, en behoud haare eigenaartige vunzige, honigagtige lucht een langen tijd. Met het *Oleum Tart. p. d.* en warm water vermengd en geroerd, wordt ze een weinig taai. *Zij* verandert het met Lakmoes geverwd papier eenigzins rood.

Indien nu deze ontaarte Lympha in de bloedvaten wordt opgenomen, dan werkt ze ook hier, als een vreemde prikkel, 'er worden dus ligtelijk ontfteekingen voortgebragt, gelijk wij in de vijfde Waarneeming gezien hebben. Dan, hier kan deze ftoffe niet lange vertoeven, de tegenwerking is te fterk, en dus wordt zij weldra langs alle de affcheidingswegen weder uit het bloed gedreven. Gefchied dit nu langs de gewoone ontlastwegen, dan volgt ook ras de geneezing. Maar in de holten uitgeftort en uit deze weder opgenomen en verder in de ont-

lastwegen gebragt wordende, verwektze ook hier nieuwe tegennatuurlijke prikkelingen, en dus vermeerderde of verminderde affcheidingen. Was nu deze Etter reeds bereidt in het bloed en wierd zij door de Klieren vervolgens afgefcheiden? Dit is niet waarfchijnlijk, maar wel, dat de verplaatzing van deze ftof in dit deel te voren reeds gefchied was, en dat door de fterkere prikkeling der watervaten en klieren, geholpen door de uitwendige Middelen, de werking der *Ziekteftof* op de borst verminderd wierd. Immers volgde 'er fchielijk eene critifche affcheiding door het zweet, de Urin en het ophoesten van flijm, bijgevolg kan deze ftoffe geenzins alleen als een voortbrengfel der ontfteeking gehouden worden,maar voor een gemodificeerde Etter van de reeds te vooren ontaarte *Lympha*, en nu eerst meer gemodificeerd door de bijgekomen ontfteeking. Ook blijkt het uit haare eigenfchappen, dat dezelve zeer onderfcheiden is van den door eene waare ontfteeking voortgebragten Etter.

Herinneren wij ons de menigvuldige wijzigingen van den Etter, in gevallen, waar de gelegenheid gevende oorzaaken van buiten afkomftig zijn, welke als een vreemde prikkel niet flechts het geftel der watervaten, maar teffens die van het bloed tegennatuurlijk prikke-

kelen, en dus ontsteekingen voortbrengen, terwijl doch de levenskracht niet lange kan tegenwerken, maar weldra bezwijken moet: daar ontmoeten wij ook geen waaren Etter, maar hij is zeer verschillende gemodificeerd, naar gelange de Levenskracht minder of meerder werkzaam is. Ik zal dan ook nog eenige Waarneemingen hier plaatzen, om te doen zien de verscheidenheid der ziekten in het voortbrengen van bijzondere soorten van Etter.

Zesde Waarneeming.

Een sterke Boer van 24 jaaren, den gantschen dag in de brandende Zonnesc i jn gearbeid, en tegen den avond eenige uuren lang, bij een opgekomen zwaar onweder, onder een sterke regen en in stinkend water, waar hij zijn Vlas uithaalde, gestaan hebbende, gevoelde reeds den volgenden dag eene stramheid, zwaarte en vliegende pijnen in zijne leden; 's avonds volgde een zwaare koorts met benaauwdheid en spanning omtrent den maag, neiging tot braaken, verzeld met een bittere smaak; de buik van winden opgespannen, met krim. pingen zonder stoelgang, nam hij, volgens Boeren gewoonte, een goede gift van Jalappe-wortel met Genever, waar na hij ver-

 schei-

fcheiden ontlastingen en braakingen van geelgroene en dunne ftoffe kreeg. Alle Symptomata verergerden en reeds den 3den dag daarna wierd de Lijder geelzugtig; de ademhaaling zeer moeilijk. In den rechter fchouder gevoelde hij een ftekende pijn, zich uitftrekkende langs den arm, terwijl de fchouder zeer begon te zwellen. Op aanraaden eener boerin werd het gezwel met goudglidzalf gefmeerd: de zwelling nam hand over hand toe, en bereikte in den tijd van 5 dagen de groote van een kinderhoofd, was week en golvende; evenwel hield men aan met fmeeren, en na eenige dagen verminderde het gezwel merkelijk; dan de benaauwdheid op de borst wierd allerhevigst, de koorts aanhoudende en hij hoestte veel geelgroene flijm op. Nu wierd ik tot hulp geroepen, en vond den Lijder ten uiterften benaauwd, de ademhaling reutelend, de pols zeer klein, rad en tusfchenpoozend; daarbij zijn geheel lighaam faffraangeel, en de pis bloedrood geverwd. Het gezwel aan de fchouder was flap en half ontledigd; aan den Elleboog ontdekte men eene andere zwelling, als eene half gevulde blaas; de buik was opgezet, de tong bruingeel beflagen en in 3 dagen was 'er geen ftoelgang geweest. Ik opende terftond de zak aan den Elleboog, waaruit bij de 6 oncen geel-

geelgroene, ſmeerige en als rotte visch ſtinkende Etter uitliep, welke na eenige minuten iets lilagtig wierd. De wonde los bedekt hebbende, werd de toevloed van ſtof ſteeds aanmerkelijker. Klijsteeren van *Infus Flor. Chamomill.* met Azijn en Honing verſchaften ſpoedige ontlasting van zwart-bruine, dunne en zeer ſtinkende ſtoffen; vervolgens inwendig door *Fr. Tamarind* met *Serum Lactis* dezelve nog meer bevorderende, volgde 'er dadelijke verligting. Uit de wonde ſijperde nog bij aanhoudenheid een geelgroene dunne Etter. Het Gezwel aan de ſchouder verminderde wel ras, en hetzelve en den geheelen arm met koude ſtovingen van het *Decoct. Cort. Salic. alb.* en *Spirit. vin. Camphorat.* bedekt hebbende, ſlooten zich de holten, ook wierd de ſtoffe van dag tot dag helderer, en na 6 dagen deze ſijpering geheel ophoudende, was de Lijder door behulp der inwendige middelen als eerst van *Decoct. Gramin.* met *Oxym. Simpl.* en *Crem. Tart.* en vervolgens door de *Cort. Peruv.* met *Rheum.* in een korten tijd volkomen genezen.

Aanmerkingen.

Ook hier zagen wij dan een ſchielijke vorming van een Gezwel, verplaatzing der Ziekteſtoffe

en het ontſtaan van een bijzonderen Etter. Wij willen deszelfs vorming en aart wat nader overwegen.

Indien men hier op de gelegenheid gevende oorzaaken acht geeft, dan ziet men, dat door den arbeid in de heete Zonneſchijn, ſterk zweeten, vervolgens verkoeling door den regen en ſtil ſtaan in bedorven water en lucht, gelijk bij de Vlasruide gebeurd, niet alleen de uitwaasſeming der huid terug gedreven, maar teffens de grootſte gelegenheid gegeven wierd, tot eene vermeerderde opſlurping van eene menigte rottende deeltjes, welke ten deele door de inädeming onmiddelijk door de Longvaatjes in 't bloed gebragt, de hevigſte uitwerkingen moesten voortbrengen, het welk blijkbaar was door de ſterke koorts enz.; en verder, dat ook vooraf de opſlurpende werking der huid door de hitte en arbeid vermeerderd was, en dat dus de vaten der huid van die ſchadelijke ſtoffe zoo veel meer overladen moesten worden. Ook zagen wij weldra hevige pijnen en krampen ontſtaan, welke het gevolg van ſterke prikkeling deezer deelen waren. De levenskracht op deze wijze aangedaan, tragtte met alle kracht tegen te werken, doch de afſcheidingen op alle wijze ver-

meer-

meerderd zijnde, moest ook de Gal affcheiding toeneemen en de Gal zelve mede ontaart worden; en daar deeze weder van de inzuigende vaten opgenomen wierd, de Geelzugt ontftaan. De natuur derhalve gedurig nieuwe toevloed van ontaarte vogten verkrijgende, zoude eindelijk bezweeken zijn, indien zij niet in tijds ware bijgeftaan door het ontlasten der afgefcheidene ftoffe, zo door door den ftoelgang als door de opening van den Etterzak.

Wij vonden de daarin bevatte ftoffe zeer ftinkende, als rotte visch. Een bewijs, dat het bederf reeds zijn vrije gang ging, dewijl de Levenskracht niet meer vermoogend was hetzelve tegen te gaan. Hier waren de watervaten en derzelver klieren opgevuld en uitgezet door de ontaarte *Lympha*, en daar zij haare kracht verlooren hadden, keerde de ftof terug, ftortte zich uit in het Celweefzel, en veroorzaakte de zwelling. — Deeze ftoffe was dan ook geen voortbrengfel van eene voorafgegaane ontfteeking, noch afkomftig onmiddelijk uit het bloed; maar zij was in de opflurpende vaten zelve dus veranderd en ontaart.

Bij deeze gelegenheid herinner ik mij nog eenige gevallen van gezwellen bij galachtige

Rheu-

Rheumatismi, waar ik de ſtoffe groengeel en zeer lijmagtig bevonden heb, als ook van eenen bijzonderen ſtank dier ſtoffe, niettegenſtaande de tegenwerking der Natuur ſterk genoeg was, om de waare *Lympha* tot Etter te bereiden. Hoe wierdt nu deeze ſtoffe zoo ſtinkend? Heeft het Phosphorzuur hier de overhand? Ik neem niet op mij om dit te verklaren, maar zal ſlechts aanmerken dat bij Proeven met deeze ſtoffe genomen, na dat zij eenige dagen geſtaan had, eene ſterke Phosphorzuure lucht ontſtond, en het Lakmoespapier eenigzins rood geverwd wierd. De Chemiſche Reagentien welke moeten dienen om dit nader te onderzoeken, waren mij toenmaals nog onbekend, en zedert heb ik hier geene gelegenheid gevonden van zodanigen Etter op deze wijze te kunnen onderzoeken.

Ik vind onder mijne Waarneemingen nog een bijzonder geval van een Ettergezwel bij eenen jichtigen Lijder, het welk na eene voorafgegaane beroerte en verlamming ontſtond, en welkers oorzaak en aart derhalven mijns bedunkens opmerking verdiend.

Zevende Waarneeming.

Een doof en ſtom, doch voor het overige gezond

zond man, van 68 jaaren, kort en dik van lighaamsgeſtalte, gewoon aan ſterke voedſels, bij weinige beweeging, ſedert verſcheiden jaaren aan de jicht en zugtige beenen onderhevig, wierd in de maand October 1780. na eenige weeken te vooren met de Heupjigt geplaagt geweest te zijn, 's avonds in de guure en natte lucht eenigen tijd zich opgehouden hebbende, door eene beroerte overvallen, waarna de geheele rechterzijde verlamd werd. Na aanwending van eene maatige aderlaating, ſcherpe Klijſteeren en Veſicatorien op den rug, armen en beenen, herſtelde zich het gevoel en de beweeging in zijn rechter arm, maar zijn rechter been bleef gevoelloos en verlamd. Des Lijders lighaamsgeſtel, leefwijze en voorige ongemakken duiden genoeg den overvloed, taaiheid, en ſcherpheid zijner *Lympha* aan, begunſtigd door de Atonie der vaste deelen, dog wel voornaamlijk van de watervaten.

Na genoegzaame zuivering der eerſte wegen, nam ik mijn toevlugt tot prikkelende middelen, beſtaande uit *G. Guajac. Aethiops Antimon.* met *Extr. Aconiti* en *Decoct. Lign. Sasſafr. Guajac. herb. Chamæpit.* &c. —— Eenige dagen daarna zeide mij de Lijder, dat hij krimpingen in zijn buik gevoelde, walging beſla-

ſlagen tong en bittere oprispingen had. Een drankje van *Tart. Tartaris.* ʒʒ *Tart. emet. gr. ij Oxym. Simpl.* ℥ij. en *Aq Fl Chamomill.* ℥vj. , veroorzaakte door braking eene ontlasting van veel groengeele taaije ſlijm, en door ſtoelgang veele zwartbruine en zeer ſtinkende ſtoffe en taaije ſlijm. Na deeze ontlastingen werd de eetlust en ſtoelgang weder natuurlijk. De verlamde deelen en ruggegraad werden met *Spirit. Rorismarin. Spirit. Salis ammon. c. C.* en *Tinct. Cantharid.* gewreven, het gevoel en de beweeging herſtelden zich in den arm, maar het been bleef hetzelfde; ik beproefde na het wrijven de Electriciteit niet ſlechts door het trekken van vonken langs den ruggegraad en het been, maar ook met nu en dan kleine ſchokken toetebrengen. Na omtrent vier weeken hiermede voortgevaaren te hebben, kreeg mijn lijder eensklaps zijne oude Heupjigt weder; hij wilde nu geen wrijven noch electriſeren meer ondergaan, en was zeer moedeloos, doch hem beduidende, dat dit een goed teken was en ons hoop gaf tot herſtelling, liet hij toe op de pijnlijke plaats en langs het *Os Sacrum* een *Empl. Veſicat. perpet.* te leggen; dan de pijn nam al meer en meer toe, en de pleister ſes dagen gelegen hebbende, moest eindelijk afgenomen worden;

de

de pijn bleef aanhouden en ftrekte zich tot aan de knie uit. Onder de knie ontdekte ik vervolgens een langwerpig gezwel, 't welk den Lijder bij het aanraken veel pijn veroorzaakte. Ik bedekte het zelve met een pleister van gelijke deelen *Empl. de Galban* en *Veficator.* Deze pleister tien dagen lang 'er op gelegen hebbende, vond ik het gezwel iets weeker, dog te gelijk pijnelijk. Hem aanradende om hetzelve te openen, drong hij 'er zelf op aan in hoop van daar door genezen te worden. Bij de opening was ik verwonderd, dat ik bij het doorfnijden zoo veel moeite moest aanwenden wegen de taaiheid der deelen, terwijl ik zag dat het gezwel uit louter Celletjes beftond, welke met eene taaie, geele en onlijdelijk ftinkende etter op gevuld waren, die zich met geen fpons liet afvaagen noch met de vingeren uitdrukken. Echter fcheen de Lijder onder dit alles weinig pijn te gevoelen. De wonde eenige dagen met een *Unguent. digestiv.* verbonden zijnde, gaf weinig etter. Ik ftak nu ftukjes fpons in dezelve, doortrokken met het *Decoct. C. Salic. alb.* en met eenige droppelen *Spirit. Sal. Ammon.*, en liet den fpons hiermede dikwijls bevogtigen. Ook daar van fcheen

de

de Lijder weinig gevoel te hebben; na eenige dagen wierd de etter iets vloeibaarer, ſcheidde zich ook in grooter hoeveelheid af, en na zeven dagen volgde eene goede ettering met verdeeling der Celletjes. Het gevoel wierd thans ſterker; ik verminderde dus den *Spir. Sal. Ammon*; en nog vijf dagen daarmede aangehouden hebbende, was de wonde in een goede ſtaat gebragt; de herſtellende etter verſcheen, en de geneezing volgde in korten tijd. — Van dag tot dag zag ik nu het gevoel en de beweeging in het been, toenemen en de Lijder begon weder met behulp van een ſtok te gaan. De verlamde deelen nog eenige weeken gewreven hebbende met *Spir. Sal. Ammon.* en *Sp. Roſmarin.* herſtelde de beweeging volkomen, en de Lijder leefde nog 10 jaaren daarna, zonder eenig ander ongemak, dan zijn gewoone jigt.

Aanmerking.

Wij zien dan in deeze Waarneeming dat na de verplaatſing der jigtſtoffe de Beroerte is gevolgd. De wijze van deeze verplaatzing laat zich zeker niet gemaklijk verklaren; wij zullen ſlechts de mooglijkheid derzelve naſpeuren.

Raadpleegen wij hierover de *Pathologiſche Anato-*

Anatomie over den aart der Jigtſtoffe, dan leert ons deze, dat 'er een taai vogt van eene eigenaartige ſcherpte, bij zodanige Lijders gevonden wordt, omtrent de gewrichten, het welk ſomtijds zodanig ontaart is, dat het de hardheid van kalkaarde verkregen heeft. En ſcheikundige proeven leeren ons, dat dezelfde ſlijmerige ſtoffe met phosphor-zuur overladen is, waardoor dit vogt ſtremt en kalkachtig wordt.

Hoe kan nu een zodanig taai vogt zich naar de Harsſenen verplaatzen? — Overweegen wij de ſterke inzuigende kracht der abſorbeerende Vaatjes, waardoor zelfs de hardſte deelen van ons lighaam weder opgenoomen kunnen worden, dan wordt het ook waarſchijnlijk, dat hier eene opſlorping en verplaatzing mooglijk geweest zij.

Om het ontſtaan der Beroerte te verklaaren behoeft men de onmiddelijke verplaatzing der ziekteſtoffe naar de Harsſenen niet aan te neemen. Een gedeelte der Jigtſtoffe was doch reeds in ſtaat, door derzelver prikkeling op de watervaten, dezelve tot krampachtige beweegingen optewekken, en deze medegedeeld aan andere deelen, konden ligtelijk *congeſtiones* zoo wel der *Lympha* als van het *Bloed* doen ontſtaan, waardoor dan ook drukking op de

Zenuwen en Harsſenen, uitſtorting der vogten in derzelver holligheden, en vervolgens eene Beroerte veroorzaakt moest worden. Wij vinden immers ſoortgelijke voorbeelden opgetekend, waar de *Vagina Nervorum* en de *Celluloſa* met een taaije ſtoffe opgevuld zijnde, en waardoor dus de Zenuwen gedrukt wierden, eene verlamming volgde. Wij zien zulks onder anderen bij *Iſenflamm. Pract. Wahrn. über die Nerven* §. 27. 29.

Ook bij onzen Lijder wierden zodanige krampachtige drukkingen waargenomen, welke ophoudende, de vogten haaren vrijen loop weder gaven, en dus de afſcheiding bevorderden, waardoor de belette werking der Zenuwen zich gedeeltelijk herſtelde; doch niet volkomen, vermits deze deelen, te vooren reeds te veel aangedaan zijnde, geene genoegzaame tegenwerking op de zich nog daar ophoudende ſtoffe konde uitoeffenen, zo lange niet den invloed der Levenskracht, opgewekt door de prikkelende middelen, zoo in- als uitwendig aangewend, herſteld was; daardoor kon deeze ſtoffe, nu weder geabſorbeerd, allengs naar buiten gebragt worden. Dan een ander gedeelte dezer ſtof in de klieren en ſlijmbeursjes onder de knie nog opgeſloten

zijn-

zijnde, en de opſlurping, zo wegen atonie deezer deelen, als onwerkzaamheid der abſorbeerende vaatjes niet genoegzaam voortgaande, bleef zich aldaar ophouden, en van den invloed der Levenskracht beroofd zijnde, moest zij eindelijk tot bederf overgaan.

Ook hier werd derhalven geen waaren Etter gevonden. Eerst naderhand zagen wij, na dat de vaste deelen in een ſtaat van ontſteeking gebragt waren, den waaren herſtellenden Etter volgen, waarna de afſcheiding der bedorven en de herſtelling der gezonden deelen voortging.

Meermaalen heb ik bij jichtige Lijders Ettergezwellen en verplaatzingen ontmoet. Ik zal onder anderen eene Waarneeming hier mededeelen, in welke men veele modificatien van Etter en verplaatzingen aantreft, welke ons den weg aanwijzen, die de natuur veeltijds tot haar behoud inſlaat.

Agtſte Waarneeming.

Een groot en ſterk man van 46. jaaren, van eenen podagreuſen Vader afkomſtig, verſcheidene jaaren aan rheumatieke en jichtige ongemakken onderhevig, overwon (bij het houden van een ſtreng diëet) door zijn

gezonden inhoud, ſteeds deze ongeſteldheid zonder behulp der konst. Dan hierop vertrouwende, achtte hij op 't laatst zijne ongemakken zeer weinig, en wierd in het najaar op nieuw ſterk met het podagra bezogt, waartegen hij niets dan een aftrekſel van Vlierbloemen gebruikte, en zijne gezwollen voet in roode baai wikkelde. Niet lange duurde het bezoek van dezen onaangenaamen gast, en den Lijder begaf zich wel ras weder aan zijn ſchrijf-arbeid, zich daarbij ſteeds van een warme ſtoof bedienende. Na zich eenige tijd wel bevonden te hebben, kreeg hij eensklaps zeer hevige en vliegende pijnen in het been, de rug en nek; eenige uuren laater ontſtond eene ſterke koorts, verzeld met hevige ſteekingen in de borst en ſchouder; van daar plaatſte zich de ſtof naar de keel, welken binnen korten tijd zoodanig aangedaan werd dat hij naauwlijks eenig vogt konde doorſlikken. Zijne gewoone middelen hier niet toereikend zijnde, wierd ik ter zijner hulp geroepen. Ik vond den pols zeer ſnel en hard, de oogen rood en uitpuilende, de ademhaaling moeilijk en piepend, den mond en keel bezet met een taaije glinsterende ſlijm, daarbij ijlde de Lijder zeer ſterk. Na het doen eener ruime aderlaating, het aanwenden van dampbaden, door de mond

op

op de aangedaane deelen, en het aanleggen eener weekmakende pap aan den hals, alsmede door het gebruik van prikkelende voetbaden, bedaarde de koorts tegen den morgen. Nu deed ik den Lijder mondſpoelingen gebruiken van *Infus. Flor. Chamomill. Sambuc. Oxym. Simpl.* en *Sal. Ammoniac*, benevens een *Decoct. Rad. Gramin. Altheæ* met *Oxym. Simpl.* en *Spirit. minder:* teffens wierd door klijsteeren de ſtoelgang bevorderd. De pis wierd nu zeer troebel, en eene zagte zweeting volgde, waarna de Lijder zich zeer verligt gevoelde, daarbij veel taaije ſlijm uit de keel ontlastte, welke reeds den 3den dag etterachtig wierd, ſmaakende zwavelachtig en zeer wrang. Drie dagen duurde deeze etterachtige ontlasting, waarna dezelve allengs verminderde, en in eene ruime uitwerping van natuurlijke ſlijm en ſpeekſel veranderd wierd, waarop de herſtelling ſpoedig volgde. ——

Den gantſchen winter door zich wel bevonden hebbende, ontſtond in 't voorjaar weder een hevige aanval van jicht in de ſchouder en nek, verzeld met een zwaare hoest, en opgeving van ziltige taaije ſlijm, waartegen de Lijder ſlechts een aftrekzel van Zoethout en Vlierbloemen gebruikte. Hierbij voegden zig nog ſlijmige

Aambijën, en een zeer lastige Herpetische uitslag aan het Scrotum, die zig vervolgens ook over den nek en het agterhoofd verspreidde; hier en daar ontstonden ook kleine huidzweertjes, en eindelijk een groot Negenoog, welk een zeer slijmigen dikken groenachtigen etter van zich gaf, en verscheiden weeken lang open bleef, eer dezelve een goeden etter uitleverde, waarna in korten tijd de geneezing volgde. Nu bleef de Lijder een tijd lang van zijne Jicht bevrijd; echter kwamen in het najaar de rheumatieke ongemakken wederom te voorschijn, waarbij zich de slijmige Aambijen en slijm graveel voegden; somtijds ook met opspanningen van winden in den bovenbuik, en voornaamlijk in de rechter zijde geplaagt wordende, liet ik hem de *Pulpa Tamarind.* met *Manna. Flor. Sulphur* en *Cryst. Tartari* gebruiken. Na ontlasting van veele zwarte, taaije en zeer stinkende stoffen, schreef ik hem pillen voor uit *Sapo Antimon. G. Guajac. Merc. Dulc.* en *Extr. Millefol.* tot gewoonen drank nam hij een *Decoct.* van *Rad. Gram. Bardan.* en *Lign. Sassafras* met kalkwater; waarna deze ongemakken allengs verminderden, en de Lijder gedurende een langen tijd volmaakt gezond bleef. Dan, na eene sterke

ke verhitting en gemoeds-aandoeningen, befpeurde hij weder eene volheid, drukking en fpanning in de *Præcordia*, met een bitteren en wrangen fmaak, rommelingen en krimpingen in de darmen, traagen ftoelgang, vervolgens vliegende pijnen in alle leden, rug en nek, met ongeregelde koortzen vergezeld. Op 't gebruik van een *Decoct. R. Gram.* en *Taraxac.* met *Oxym. Simpl.* en *Sal. Mir. Glaub.* en eene allengs vermeerderde gift van *Tartarus Emet.* wierd de ontlasting der ftoffen in de eerfte wegen naar boven en onderen bevorderd, waarop de koorts in eene geregelde anderen-daagfche veranderd werd. Met deze middelen voortvaarende, bevond zich de Lijder in de tusfchen tijd zeer wel; dan met de 6de paroxysmus kreeg hij 's nagts hevige pijn in de heup, liesch en dije. Door aanwending van warme ftovingen en dampbaden van water en mostert verminderde de pijn geenzins, doch bepaalde zich meer op ééne plaats van de dije, waaraan echter zwelling noch hitte te befpeuren was. De pijnelijke plaats met een fcherpe mostertpap bedekt hebbende, ontftond 'er na 3 dagen een Gezwel, het welk fchielijk in grootte toenam, en dat tegelijk week en natuurlijk warm bleef; den Etter duidelijk befpeurende, wachtte ik ook niet lang met denzelven een

uittogt te geven, en 'er ontlastte zich een taaije, of liever, fmeerige, bleek geele Etter. Twee dagen lang bleef de uitvloeijing van denzelven aanhouden, waarna allengs een helder en iets lijmerig vogt volgde, en de wonde zich floot, flechts met een maatig fluitend verband geholpen. De koorts was intusfchen zeer gering, en kwam nog eenige maalen op haaren gewoonen tijd.

De Kina met *Flor. Sulphuris* eenige dagen gebruikt hebbende, bleef ook de koorts weg, en de Lijder bevond zich zeer wel. Eenige tijd daarna kreeg hij des nagts aan den anderen voet het podagra in eene heevige graad, doch 't welk niet lange aanhield. De Lijder loosde gedurende zeven dagen veele dikke en zeer ftinkende Pis, waarop de geneezing volgde, gebruikende hij nog eenige weeken pillen van *Sap. Antimonial. G. Guajac.* en *Extr. Stip. Dulcamar.* met in achtneeming van eene gepaste leefwijze.

Aanmerking.

In deze Waarneeming vinden wij dus weder veele modificatien der Jigtftoffe. Wij zagen hier duidelijk na eene onvolmaakte Crifis van het Podagra, de Cijnanche met uitwer-

werping van veel taaije en glinſterende ſlijm, en daarna die eener etterachtige ſtoffe, ontſtaan. — Was dit nu geene waare verplaatzing der Jigtſtoffe? — en langs welke wegen geſchiede dezelve? zonder twijffel, is de nog verborgene Jigtſtoffe aan de Voet door de opſlorpende Aderen opgenomen, en in de Keelklieren gevoerd, waarop het eerst aangedaane deel ſchielijk van deszelfs prikkel bevrijd wierd; doch de ſtoffe niet rijp genoeg zijnde, om langs de andere wegen naar buiten gevoerd te kunnen worden, wierd dus van de opſlorpende vaten weder opgenomen, en ten deele onder het bloed gevoert, waardoor de vaten tegennatuurlijk geprikkeld wordende, aangezet wierden, om er zich langs de afſcheidingswegen van te bevrijden; gedeeltelijk zette zij zich in de Keelklieren, en deze niet minder hier door aangedaan, trachteden op allerleije wijzen zig van deze ſtoffe ten ſpoedigſten te ontlasten; 'er volgde dus eene menigte taaije en wrange ſlijm, en eindelijk eene etterachtige ſtoffe. Heeft hier nu eene Ontſteeking plaats gehad, waardoor dezen etter wierd voortgebragt? Dit is zeer waarſchijnlijk, en ſchoon men in de keel dezelve niet ontdekken konde; zo kan zij evenwel dieper in de Bronchien haare zitplaats gehad hebben, vanwaar dan ook deze

Etter voortgekomen is. Gaan wij verder den loop dezer ziekte na, dan vinden wij teffens blijken genoeg van eene fcherpe en taaije *Lympha*, welke haare vaten en klieren prikkelende, een foort van ontfteeking in dezelve veroorzaakt heeft; dit blijkt immers ook uit den herpetifchen uitflag, uit de lang aanhoudende en gedurig weder komende Negenoogen, uit welke geen gezonde, maar flijmige etter ten voorfchijn kwam, fchoon zij door eene genoegzame graad van ontfteeking verzeld waren. Toen eerst, wanneer de ontfteeking gematigd was geworden, volgde de herftellende etter.

Wij zagen verder na voorafgegaane geregelde aanvallen der koorts eenklaps de hevige pijn in de heup, liesch en dije, egter zonder eenige zwelling noch vermeerderde warmte van deze deelen, gedurende de eerfte dagen ontftaan. Had hier eene verborgene ontfteeking plaats gehad, waar de Levenskracht flegts plaatflijk op de bloedvaten haare tegenwerking bepaalde, waardoor 'er vervolgens eene active ontfteeking, en door deze, weder de Etter is voortgebragt geworden? Eene active ontfteeking, d. i., waar eene algemeene uitoeffening der kragten van het Vaatgeftel plaats heeft, was doch hier niet wel aanteneemen; wij zagen

gen immers geene blijken van dezelve. De tegenwerking der bloedvaten was hier te zwak om eenen waaren herſtellende Etter afteſcheiden; 'er wierd dus aanſtonds eene ophooping van eene ontaarde *Lympha en Serum* voortgebragt, en aan de watervaten en andere vaste deelen de behoorlijke kracht ontbreekende, moesten dus de vogten, hoe langs hoe meer ontaart worden. Proeven met deze ſtoffe genomen, toonden ook de onvolmaaktheid van dezen Etter genoegzaam aan. Zij veranderde met het proefmiddel *van Grasmeijer* in een ſoort van Geleij, die zig gedurende eenige dagen als draaden liet uitrekken. In warm water werd dezelve weinig of niet ontbonden, ook verwde zij het Lakmoes papier eenigſints rood. Na 7. dagen in een geſloten fleſje geſtaan te hebben, gaf zij eene ſterke phosphorachtige lucht van zich; wierd meer ontbonden, en op den bodem vertoonden zich veele witte vlokken.

Bijna in geene ziekte ondervinden wij meer verplaatzingen en veranderingen dan in die, der Jigt. Doch letten wij op andere Slijm-Ziekten, als Catarrhi, Rheurmatismi enz. dan vinden wij dezelve niet zelden met pasſive ontſteekingen vergezeld, en daarom ook de ontlaste ſtoffe meenigmaalen, naar mate der ont-

ontſteeking, min of meer Etterachtig. Ik had gelegenheid dit waarteneemen.

Negende Waarneeming.

Een arm, tenger dienst-meisje van 16 jaaren, de maandſtonden nog niet gehad hebbende, welke bij een winkelier diende, en zich gedurig in eene vogtige Keuken en Kamer, moest ophouden, kreeg hevige vliegende pijnen in haare leden, met een ſterke koorts vergezeld. Reeds den derden dag daarna begonnen de klieren in de Liesch op te zetten; en vervolgens ook de geheele dije, zonder merkelijke hitte of roodheid te zwellen. De bijgeroepen Heelmeester, oordeelde een pleister om de zwelling te verdrijven, noodzaaklijk; na drie dagen was dezelve merklijk geſlonken, doch tegelijk was eene benauwdheid op de borst met reutelend Ademhaalen en ophoesten van eene geelachtige ſlijm ontſtaan. Nu werd ik er bijgeroepen en vond, bij de opgenoemde toevallen, nog een zeer raſſe kleine tusſchenpoozende pols, en het Gezwel aan de dije ſlap en meer als de helft geſlonken. Ik liet terſtond eene ſcherpe Mostert pap op het geheele gezwel leggen, en inwendig een *Infuſio flor. Arnic.* en *Sambuc.* met *Oxym. Simpl.*

en

en eenige greinen *Tart emet.* gebruiken. Den volgende dag was de Etterzak aan de dije reeds weder meer aangevuld, en de ademhaaling iets ruimer, doch tegelijk met ophoesten van veel taaije ſlijm verzeld. Ik ſtelde den Wondarts, de noodzakelijkheid om het Gezwel te openen voor; doch deze maakte veele zwaarigheid, wegens de onrijpheid enz. en wilde vooraf weekmaakende pappen aanwenden; doch op mijn aandringen opende hij het den volgende dag; Er ontlasteden zig omtrent 8 oncen groengeele, dunne, iets kleverige Etter, zonder eenigen ſtank; waarna de toevloed van vogten naar de wond vrij aanmerkelijk werd met dadelijke verlichting van alle toevallen. Ik liet thans de *Kina* in koude aftrekſels met *Sal. Ammoniac* in eene ruime hoeveelheid gebruiken. Na eenige dagen veranderde de kleur des Etters in een geelwitte; dog 'er ontlasteden zich nog veele vlies en kaasachtige ſtoffen. De wonde los bedekt en de dije met een welſluitend verband onderſteund zijnde, en te gelijk gewasſchen wordende met *Spirit. Sal. Ammoniac* en *Sp. vin. Camphor.* wierd de ſtoffe van dag tot dag helderer, en als zuivere *Lympha* waarna zich in tijd van 8 dagen de wonde ſloot en de volkomene geneezing volgde.

Aan-

Aanmerkingen.

Hier zagen wij dus weder het ſchielijk ontſtaan van een Gezwel, eene ſpoedige verplaatzing der ziekteſtof, verzeld met haare gewone gevolgen, en een bijzondere ſoort van Etter.

Letten wij hier op de gelegenheid gevende oorzaaken, dan blijkt ten klaarsten, dat door een aanhoudend verblijf in eene vogtige Keuken en Kamer, eene menigte van ſchadelijke deelen opgenomen, en de vaste deelen verſlapt zijn geworden. Voegd men hier nog bij de op dien tijd heerſchende Rheumatique en Catarrhale geſteldheid der Lugt, dan vinden wij oorzaaken genoeg, om eene ontaarting der *Lympha*, aan te toonen, welke haare vaten tegennatuurlijk prikkelende, krampen en *Congeſtiones Lymphæ* voortbragt; de vaten daarenboven reeds zeer verſlapt zijnde, konden geen langen tegenſtand bieden; 'er volgde dus eindelijk terugwijking en uitſtortting der ziekte - ſtof in het Celweefzel; naderhand echter, werd door een nieuwen invloed der Levenskracht, een gedeelte dezer uitgeſtorte *Lympha* weder opgenomen, welke verder rond gevoerd, hier en daar krampen en pijnen en daaruit weder *Congeſtiones Lymphæ & Sanguinis* veroorzaakte; doch gedeeltelijk in de bloedſtroom terug gebragt

bragt zijnde, volgden wel ras de ſterkſte tegenwerkingen, waarop dezelve eindelijk langs alle afſcheidings-wegen naar buiten gevoerd werd, gelijk wij uit de troebele pis, ſterk zweet en het ophoesten van veele Etterachtige ſtoffen, duidelijk zagen. Daar echter de verdere opneming dezer ſchadelijke ſtoffe in het bloed, met kracht tegengehouden wierd, moest zij zich hier en daar opzamelen en eindelijk een uitſtorting derzelve in deze reeds verſtopte deelen volgen. Door de van buiten aangebragte prikkeling werd nu de toevloed der nog agtergebleven ſtoffe naar dit deel terug gelokt, waarop de zwelling der reeds uitgerekte deelen herſteld en de ontlasting dezer ſtoffe volbragt zijnde, weldra verligting der toevallen, en na het verſterken der verſlapte deelen, de geneezing volgde. Het blijkt dus dat dezen Etter geen voortbrengzel eener ontſteeking der bloedvaten kan zijn, maar eene in haare eigene vaten reeds ontaarde *Lympha*, welke nooit in een waaren Etter had kunnen veranderd worden, zelfs dan niet wanneer de Levenskracht verminderd was.

Proeven met deeze ſtoffe genomen ſchijnen dit ook duidelijk te bewijzen. Twee Oncen van den eerſten Etter, in een geſloten fles,

fles, aan een maatigen graad van warmte blootgesteld, bleef 7 dagen onveranderd; hij gaf een slijmig zetsel, ook werd de oppervlakte, met een dun en rimpelig vliesje overdekt en het Lakmoes papier eenigzints van denzelve rood geverwd. Den 8sten dag begon zig eene muffe en zuure reuk te ontwikkelen die het oog prikkelde. Het zetsel was nu minder slijmig, doch eenigzints roomachtig; met het proefmiddel van *Grasmeijer* vermengd, ontstond een ligt stremzel, terwijl men op deszelf oppervlakte een dun en geelgroen water zag drijven. Eén Once van deze stoffe, twee dagen later ontlast, en dikker en geeler dan de eerste, bleef 6 dagen zonder verandering, den 7den dag gaf zij een geelwit zetsel; met ontwikkeling eener zuure en muffe reuk, terwijl zij het Lakmoes papier eenigzins rood verwde. Na het te hebben omgeroerd, stremde het gedeeltelijk met het proefmiddel. Het dunne geele water er afgegoten en nog 6 dagen bewaard hebbende, scheidde 'er zich eene menigte roomachtige deeltjes, welke even als den besten Etter op den bodem van het glas gezien wierden, de stank wierd meer en meer rotachtig, en nu veranderde zij de kleur van het Lakmoes papier niet meer. Met

versch

nieuw bereid Kalkwater werd de verſche Etter-ſtoffe zeer ligt ontbonden, en verkreeg eene bleek-geele kleur, 'er zonderde zich na zij eenige uuren in eene geſloten fles geſtaan had, veele meelachtige ſtoffe af. Het vogt bleef groengeel en troebel; na eenige dagen wierd het helder, en van het zetſel afgegoten zijnde, bleven 'er eenige ſlijmige en kaasachtige deeltjes op het filtrum. Het zetſel ontbond zich gemaklijk in warm regen water, maakte hetzelve melkachtig, en plofte aanſtonds weder neder. De verſche Etter met kalkwater vermengd, bleef gedurende 20 dagen onveranderd zonder eenige reuk van zich te geven.

Tiende Waarneeming.

Eene Juffrouw van 25 jaaren, welke in haare jeugd altoos gezond was geweest, op haar 14de jaar de maandſtonden gemaklijk gekregen, en vervolgens altoos geregeld had gehad, wierd op haar 20ſte jaar door eene geregelde anderen-daagſche koorts aangetast, welke voor geene middelen wilde wijken. De maandſtonden bleven nu weg, waarna eerst een ſlijmerige, naderhand een melkachtige witte vloed volgde. Haar Geneesheer wendde tegen deze koorts, de Kina en andere bitte-

re middelen in allerlije vorm, voornaamlijk met wijn of brandewijn getrokken aan, met tusſchenvoeging van herhaalde ſterke buikzuiverende Middelen. Dan de Lijderes bleef zwak, en de onderbuik opgezet. De Kina met Staalvijlzel werd hiertegen in ruime giften gebezigd, waarna deze vloed wel eenigzins verminderde, doch zij kreeg eene amborſtigheid met ophoesten van taaije ſlijm vergezeld. De opzetting van den buik nam allengs toe, waartegen, dan eens ſterke buikzuiverende middelen en aderlaten, dan weder Kina met Staalvijlzel &c. aangewendt wierden. De koorts kwam weder, en de witte vloed vermeerderde tevens. De voeten en de buik onder dit alles in dikte toenemende, werden 'er waterdrijvende middelen uit Loogzouten en zee ajuin, tusſchen beiden ook buikzuiverende middelen aan de Lijderes zonder eenige beterſchap toegediend. De zwakheid nam toe, en de Kina met Staalvijlzel wierdt op nieuws beproeft; de Lijderes bleef desniettegenſtaande over het jaar in deze ſukkelende toeſtand, en de Geneesmiddelen moede zijnde, liet zij haare herſtelling aan de natuur over; Eenigen tijd daarna in het huwelijk getreden zijnde, werd zij werkelijk beter. De maandſtonden kwamen weder; zij wierd zwanger,

ver-

verlostte voorſpoedig, en had het genoegen haar kind zelf te kunnen zoogen. Dan dit genoegen duurde niet lang, dewijl haar kind na eenige weeken ſtierf. De met zog opgevulde borſten mogten uit vrees voor verzwakking niet verder gezogen worden, en het zog moest met eene opdrogende pleister verdreven worden. Na eenige weeken hiermede geſukkeld te hebben, verdween eindelijk het zog: dan niet lang daarna ontſtonden vliegende pijnen in de leden en rug, met ongeregelde koortzen en benaauwdheid op de borst; een ſterke melkachtige ontlasting uit de baarmoeder, verminderde deze ongemakken veel. Dan haare Arts bevreesd voor eene al te groote verzwakking, ging deze ontlasting met Kina, Staal en andere teſamentrekkende middelen, zoo in- als uitwendig toegediend, tegen, waarop dan ook deze ontlasting verminderde; doch niet lang daarna vertoonden zich op nieuw de voorige toevallen, hierbij kwamen nu flaauwtens, hartkloppingen, zwelling der voeten en eene hectiſche koorts. In dezen ſtaat vond ik haar bij mijn eerste bezoek.

Haare voorige en tegenwoordige toeſtand overwegende, kwam het mij voor, dat door het aanwenden der zoogenaamde verſterkende

middelen, en wel voornaamlijk door de uitwendige, als Rookingen enz. de loop welke de natuur zich gebaand had, verhinderd was, de eerste aanwijzing derhalven, welke hier in aanmerking kwam, was, deze loop te herstellen.

Ten dien einde liet ik dampbaden uit aftreksels van *Herb. Absynth. Rutæ*, en *Flor. Arnic.* bestaande, aanwenden, waarbij eene kleine hoeveelheid, *Spir. Salis ammon. c. C.* gevoegd wierd, en te gelijk inwendig van een drankje uit *Extract. Marub. alb. Card. bened. aā ℥ß. Tart. emet. gr. ij. Syr. C. Aurant ℥j. Aq. Menth. pip. Aq. Flor. Chamomill.* en *Spir. Minder. aā ℥ij.* alle 2 uuren één lepel vol gebruiken. Het ophoesten van slijm wierd nu gemakkelijker, en na verloop van 3 weeken herstelde zich de witte Vloed, zijnde eerst een geel-witte slijm, welke allengs vloeibaarer wierd. De benaauwdheid op de borst, de opgezetheid van den buik, en de zwelling der voeten verminderden nu aanmerkelijk. Mijn oogmerk tot dus verre bereikt hebbende, bleef mij nog over de verzwakte deelen te versterken, waartoe de koude aftreksels van een *Decoct. C. peruv.* met *Aq. Calc.*, zoo in- als uitwendig toegediend, de beste uitwerkingen deeden; vermin-

minderende hierdoor niet alleen de witte vloed, maar de krachten namen tevens toe. Schoon de buik nog eenigzins opgezet en hard op het aanraaken bleef. Op mijn raad deed de Lijderes veel beweging in de vrije lucht. Op een tijd in haaren tuin wandelende en zich voor over bukkende, gevoelde zij eensklaps persfingen niet ongelijk aan de Barensweën ontstaan, welke door eene sterke ontlasting van een bleekgeele, maatig dunne en zeer stinkende stoffe uit de baarmoeder gevolgd wierden. De Lijderes wierd door de hevigheid dezer ontlasting en door het invallen van haaren buik dikwijls flaauw; doch na dezelve met eenen breeden band omzwagteld en met koude omflagen van Azijn en *Spir. vin Camphorat.* bevogtigd en te gelijk inwendig versterkende middelen toegediend te hebben, werd dit ongemak binnen korten tijd tegengegaan; nog eenige dagen sijperde uit de baarmoeder eene bleekgeele dunne doch weinig stinkende stoffe, welke van tijd tot tijd verminderde, waarna de buik haare natuurlijke gedaante weder kreeg, en de Lijderes zich zeer wel bevond. Ik liet egter nog eenige weeken met het gebruik van koude aftreksfels van *C. peruv.* met *Aq. Calc.* aanhouden.

Twee maanden daarna kwamen de maandstonden weder, welke ook gedurende 6. maan-

den maatig en geregeld waren, wanneer de Lijderes Zwanger werd, gezond bleef en zeer voorſpoedig verloste, terwijl zij het genoegen had, haar kind 8 maanden lang zonder eenige hinder zelfs te kunnen zogen: maar nu begon het zog merkelijk te verminderen; waarop mislijkheid, wanſmaak en opgezetheid van den buik volgden, alle welke toevallen als zo veele tekenen van zwangerſchap zo van de Lijderes als van haare Vriendinnen aangemerkt wierden; na eenige maanden egter verſcheenen de maanſtonden weder, doch de buik bleef even dik, terwijl de eetlust en ſtoelgang natuurlijk waren. Dan dit alles wierd van de Vroedvrouw voor volbloedigheid gehouden en buiten mijn weeten, eene ruime aderlating in het werk geſteld. Desniettegenſtaande kwamen de maandſtonden ſterker weder, waarbij zich nog benauwdheid op de borst, hoest en zwelling der voeten voegden, en de buik al meer en meer in dikte toenam, welke dikte zich voornamelijk naar de linkerzijde ſcheen te bepaalen, daarbij was de navel ingetrokken, en de borſten waren zeer ſlap: begerig om door onderſlaan dit geval naauwkeuriger te onderzoeken werd mij dit geweigerd, 't geen egter aan de Vroedvrouw toegeſtaan werd, die daar op verzekerde, dat de Zwangerſchap reeds in de 6de. maand

ge-

gevorderd was. Schoon ik voor mij aan een en ander zeer twijfelde, ook bleef de Lijderes te vergeefsch op andere tekens als bewegingen van het kind enz. die het gezegde der Vrouw moesten bevestigen, hoopen.

Eenigen tijd hierna ontſtond eene hevige bloedvloeijing uit de Baarmoeder welke met pijn vergezeld was. De Vroedvrouw begreep nu dat de verlosſing op handen was, en verzekerde reeds het hoofd van het Kind te kunnen voelen. Dan hierin werd hare verwagting te leur geſteld, integendeel nam de ſtorting hand over hand toe; welke daarenboven nog door zwaare flauwtens gevolgd werd. Thans mijne hulp ingeroepen zijnde, vond ik den mond der baarmoeder in zijne natuurlijke geſteldheid, doch in plaats van een Kind, trof ik veel geronnen bloed en ſlijmbrokken in de ſcheede aan, evenwel hield de Vroedvrouw nog ſtaande dat zij het hoofd van het kind gevoeld had, en dat 'er reeds verſcheiden ſtukken en brokken van het verteerde kind ontlast waren; doch 't welk bij nauwkeurig onderzoek niets anders dan geronnen bloed en ſlijm bleek te zijn. Ik was nu genoegzaam overtuigd van het beſtaan eener *Pthyſionia Uteri*, en richtte mijne geneeswijze voornamenlijk daarheen om de verſlapte deelen tot meerdere werkzaamheid aan te zetten,

 en

en de nog opgesloten stoffe uit te drijven; ten dien einde schreef ik pillen voor uit *G. Galbani - Hederæ. arbor. aā dr. ij. Extr. Aloës aq. dr. ß. Calomel. gr. xxiv. Tinct. Succin. q ſ tot pillen van 4 grein*, hiervan liet ik 'er 4 maalen daags 5 gebruiken; teffens werd de buik met een *Linim.* bestaande uit *Camphor. dr. iß. ol. olivar. dr. vj. Petrol. dr. ij.* en *Spir. Sal. ammon. dr. iij.* vlijtig gesmeerd, te gelijk liet ik haar eene flenelle Matras met *Hb. Absynth. Hb. Rutæ. Flor. Lavendul.* gevuld, en met *Spir. Vin. Camphorat.* en *Spir. Minder.* bevogtigd op den buik dragen. Hierna vermeerderde de ontlasting van eene geelgroene en taaije slijm uit de baarmoeder; ook werd met de pis welke door haren reuk den aart der gebruikte middelen aantoonde, nog eene groote hoeveelheid slijm naar buiten gebragt. Eenigen tijd hier na begon de kleur der slijm te veranderen welke nu bleekgeel en dunner werd, de buik slonk nu; eetlust en stoelgang wierden natuurlijk, en de krachten namen toe. Ik liet nu het gebruik van de *Calomel* agter, doch gaf in deszelfs plaats het *Extr. C. peruv.* met *Flor. Sal. ammon. mart.* en eenige weeken hiermede aangehouden hebbende, kreeg de buik derzelver natuurlijke gedaante weder. De wrijvingen wierden nu agter gelaten, en slechts de Matras gedragen. De

melk-

melkachtige vloed hield thans geheel op, en de krachten herſtelden zich, ook kwamen kort daarna de maandſtonden te rug, welke vervolgens zeer geregeld waren, waarop eene gemakkelijke Zwangerſchap en voorſpoedige verlosſing van een gezond Kind volgde.

Aanmerking.

Ook in dit geval vinden wij veele Modificatien, welke onze overweging overwaardig zijn; dan om niet te veel uitteweiden, zal ik hier ſlechts eenige aanmerkingen bijvoegen.

Wanneer wij onzen aandagt op den oorſprong dezer ziekte vestigen, dan zien wij ten klaarſten, dat de terug gedrevene ziekteſtoffe, welke zich niet alleen in de eerſte wegen, maar ook in de tweede en volgende ophield, niet door enkele braak- en purgeermiddelen ontlast, en terſtond daarop de aangedaane Zenuwen door Kina en ſtaal in haare vorige geſteldheid gebragt konden worden, maar dat daardoor veeleer de poogingen der natuur tegengegaan wierden, om dezelve langs de geſchikſte wegen naar buiten te voeren. Wij zagen derhalven deze ſtoffe van tijd tot tijd aangroeijen, en zich eindelijk eenen uitgang langs de baarmoeder baanen, dan hierin tegengegaan wordende, moesten noodwendig

 na-

nadelige gevolgen ontſtaan; welke echter na dat de krachten zich allengs herſteld hadden, en de weg welke de natuur tot ontlasting der ſtoffe gekozen had geopend was, dadelijk geſtuit werden. — Wij zagen verder de uitwerkſels van een door aandoening veranderd, en teruggeweeken zog, doch ook te gelijk de heilzaame poogingen der Natuur, om dit ontaart vogt langs den gewoonen weg, de baarmoeder, te ontlasten. Dan daar zij ook hier in belet werd, ontſtonden weldra de voorige ongemakken welke echter zodra de ontlasting herſteld was, ſpoedig verminderden. —

Men wil thans de verplaatzingen zo wel van het zog als die der overige ziekteſtoffen geheel verwerpen, en de daarvan af te leidene gevolgen alleen aan de Zieklijke werkingen der Zenuwen toeſchrijven. Gaarne ſtem ik toe, dat het gezonde Zog van de inzuigende vaatjes weder opgenomen, en met de overige *Lympha* weder geasſimileerd kan worden, zonder dat daar uit eenige nadelige gevolgen ontſtaan, gelijk de daaglijkſche ondervinding ons leert; dan geheel anders is het met een door aamdoeningen verandert en ontaart zog geſteld. Zodanig zog werkt reeds in de watervaten en derzelver klieren als een vreemde prikkel, verwekt in dezelve krampen, waaruit ophoopingen, verſtopping, zwelling enz.; ont-

ontſtaan moeten. Vervolgens onder het bloed gebragt, ziet men weldra de hevigſte prikkelingen, tegenwerkingen en weder afſcheidingen ontſtaan; maar deze afſcheidingen geſchieden juist niet altoos langs de gewoone wegen; ſomtijds vinden wij hetzelve in de inwendige holten of in het celweefzel uitgeſtort, gelijk dit niet zelden in dat der vrouwlijke teeldeelen waargenomen wordt. Wanneer nu deze afgeſcheidene ſtoffe langs deze deelen naar buiten gevoerdt wordt, dan noemt men dezelve veelal eene *witte vloed*, en niet zelden zien wij, dat, na deze ontlasting, de te vooren plaats hebbende toevallen ophouden. — Wanneer integendeel deze vloed te vroegtijdig opgeſtopt wordt, zijn benaauwdheden en ſlijmhoest niet zelden het gevolg. Een gedeelte dezer ſtoffe wordt als dan van de inzuigende vaatjes weder opgenomen, en waar zij zich plaatst, veroorzaakt zij tegennatuurlijke prikkelingen; waarvan het gevolg zijn krampen, ophoopingen, of wel uitſtorting van dezelve.

De voorbeelden zijn immers niet zeldzaam, waar bij men naar het ophouden van deze ſoort van witte vloed, benaauwdheid en ſlijmhoest waargenomen heeft, en daarentegen na het ontſtaan eener witte vloed de borstziekten heeft zien verminderen, Men vind dit onder anderen reeds van *Ballonius* opgetekent in zijne

ne *Epid. & Ephemer. L. I. p.* 53. „ *Chirurgi* „ *Uxori Tusſis valida & diuturna expectorabat* „ *& facili. Tum tusſis fuit ſicca, verebantur ne* „ *ſuppresſione materiæ aliquid alienius contingeret.* „ *Tandem, ac ſi ab albis moleſterctur ſinus pu-* „ *doris aqua malet, & transmittitur ea materia* „ *a pulmonibus ad pudenda.*" *Mark* verhaalt (Abh. v. d. Schwindſucht ſ. 88. g.) een geval van eene Dame, bij welke de witte vloed na het gebruik van mineraale wateren weg bleef, waarop een hardnekkige catarrhale hoest ontſtond, welke eene Longteering en eindelijk de dood ten gevolge had, en maakt hierbij deze aanmerking. „ Es ist wahr, wenn „ nur eine auſserordentliche Erſchlaffung der „ feſten Theile, ſo wohl des ganzen körpers „ als der Muttertheile die Urſache des weis- „ ſen Fluſses ist, ſo hebet man dieſes Uebel „ durch ſolche mittel, welche die erſchlaften „ festen Theile ſtärken; ſolche ſind die ſtär- „ kende mittel ueberhaupt und die ſtahlwaſser „ ins beſonder: da dieſer aber oft von einer „ Scharfe ihrer Art, die ſich auf die Mutter- „ theile geworfen, begleitet ist, und der „ köper derjenigen, die daran leiden, durch- „ gängig mit ſchleimigten, zähen und ſchar- „ ſen ſäften angefüllet ist, ſo ist es nicht ge- „ nug den festen Theilen ihre ſtärke wieder „ zu verſchaffen, ſondern man muſs alsdan

„ erst

„ erst ſich derjenigen mittel bedienen, die „ den Schleim im Blute (?) Zertheilen, feine wäſserige Beſchaffenheit und ſchärfe „ verbeſseren, bevor man ausdrokenende zuſammenziehende mittel anwendet." — Bij *Lieutaud* (*Hiſt. Anatom. med. a Portal Vol. II. Obſ.* 41.) vinden wij „ *Mulier vix quintum luſtrum emenſa fluore albo, doloribus abdomine & costis ſtipato laborabat. Vires deficiebant & ardore urinæ quærebatur, cum inſigni vomitu, qui notisſimis remediis impugnatur. Interea paucior fit fluor albus & ſenſim pluries deſinit. Hanc ſufflammationem presſo pede ſequitur tusſis cum ſputo pituitoſo, dein cruento ac demum purulento. Accedunt febris lenta et tabes, quæ brevi ægram ad libitinæ rationem ducunt. Plus æquo tumebant inteſtina tenuia & conſtricta occurrebant crasſa. Meſenterium obſtructum deprehenditur. Reperiuntur in latere ſiniſtro binæ glandulæ bronchiorum nucem æquantes, materiam ſebaccam cōntinentes. Pulmones erant pasſim exulcerati & ſanioſi & tuberculis ſcatentes.*" (*Raulin*) — En *Weikard* (Med. Fragmenten und Errinner. ſ. 121.) heeft bij eenige Vrouwen, na het terugblijven van de witte vloed eene kwijling. Somtijds ook eene ontlasting van witte ſlijm door den ſtoelgang waargenomen.

Vraagt

Vraagt men nu langs welke wegen deze verplaatzing gefchied is? Dan kunnen wij geene andere dan die der watervaten plaats geven, fchoon dan nog de zwarigheid overig blijft, om te bewijzen, hoe dit gefchieden kan, zonder dat deze ftoffe verders onder het bloed gebragt word? *Blizard* tragt ons dit op de volgende wijze te verklaren. „ Die abforbirende Gefäsfe find in der that „ die Ausführungs - werkzeuge aller festen „ und flüsfiger Theile unfers Körpers, nur „ diejenigen Organen ausgenommen, die „ wirkliche Ausgänge haben, ja zuweilen „ kommen fie auch felbst diefen zu Hülfe. „ Ihre Wirkung wird daher durch die Quantitæt der fecernirenden Masfe geleitet und „ beftimmt. Wenn daher der gemeinfchaftliche der Galle gewidmete Ausleerungs„ gang verftopft ist, fo kommen die einfau„ genden Gefäsfe offenbar dem Ausführungs „ fijstem der Leber, durch Aufnahme der „ Galle, zu Hülfe, und wenden dadurch „ einen Theil der Gefahr ab, welche fonst „ daher zu befürchten wäre. Diefe ins Blüt „ zurükgeführte Galle wird alsdan durch „ manche Abfonderungsgefäsfe aus dem „ Körper herausgefchaft.

„ Auf eben diefer Art werde oft ein an-

„ fehn-

„ fehnlicher Theil des Harns in der Ifchu-
„ rie abforbirt, und in verfcheidenen Arten
„ der Wasferfucht und manchen andern
„ krankheiten durch gleiche Beijhülfe der
„ Natur die nachtheiligen Folgen abgewen
„ det, Heilung und Genefung bewirkt. —
„ Die Natur hat auf eine vortrefliche und
„ wohlthätige Art dafür geforgt, dafs keine
„ fort von Materie oder von Säften gerade-
„ zu und unmittelbar ins Blut und in die
„ Blutgefäsfe dringen könne, ohne durch die
„ abforbirenden Gefäsfe, geprüft, geleitet,
„ gleichfam abgewogen, und mit der Feuch-
„ tigkeit diefer Kwäle vermischt zu feijn.
„ Hierdurch wird in einem gewisfen Grade
„ ihre Natur verändert, ehe fie in die Blut-
„ masfe kommen. Daher rührt es, dafs al-
„ lerlei Dinge, ob fie, gleich ihrer natur
„ nach, milde und unfchädlich fcheinen, wenn
„ fie unmittelbaar in die Blutmasfe gebracht
„ worden find, die unerwarteften, fonder-
„ barften und oft tödtliche Wirkungen her-
„ vorbringen." (*W. Cruikshanks Gefchichte und Befchr. der Saugadern des Menschl. Körp. 2. B. mit Anmerk. und Zufätfen verm. v. D^r. C. Fr. Ludwig.*)

En het is ook op deze wijze dat men de we-

wederopneming van het reeds afgefcheiden Zog verklaren moet.

Eindelijk zagen wij in dit geval na de ontlasting van eene groote hoeveelheid melkachtige en flijmachtige ftoffe, een foort van etter ontftaan, waarvan men noch de wijze waarop zij voortgebragt werd, noch de plaats waar zij zich opgehouden heeft, gemaklijk verklaren kan. Had hier in de teeldeelen of elders, te vooren eene verborgene Ontfteeking plaats gehad? Dit is niet waarfchijnlijk; ook hebben wij geene verfchijnzelen befpeurd, welke dit moesten aantoonen, en kunnen dus vast ftellen, dat het geen waare Ontfteekingsetter, maar eene gemodificeerde *Lympha* en *Serum*, welke ftilftaande en van hare levenskragt berooft, zeer gefchikt tot eene verdere chemifche Ontbinding was. Wij vinden dergelijke voorbeelden bij *Morgagni*, *Lieutaud enz.* waar eene foortgelijke etter in de vrouwlijke teeldeelen waargenomen wierd; niet zelden ontmoeten wij ook in de buikwaterzucht, eene dergelijke ftoffe, of zien het afgetapte water een zodanig zetfel vormen, 't welk veele gelijkheid met den etter heeft. Men vind in *Starke 's Archiv der Geburtshülfe* 4. B. 3. St. van *Prof. Siebold*,

bold, *den jongen*, eene waarneeming van eene Waterzucht bij eene Zwangere Vrouw, waar het afgetapte water een zetfel maakte, 't welk met Grasmeijers proefmiddel een Gelei opleverde, in allen opzigten gelijk aan die, welke men in den besten Etter waarneemt, en waar over de *Hr. Siebold* deeze aanmerking maakt: „ Nach Grasmeijer foll nur das Eiter feijn, „ was mit Alcali fixo die im Verfuche erhal- „ tene (18. c.) Gallerte ausmacht. Nach „ andern (*Wedekind*) ift die *generatio puris* „ *abfque imflammatione* der Aeltern eine Pa- „ thologifche Potze! Soll die Menge diefer „ Materie die Folge andaurender fogenannten „ chronifchen Entzündung feijn? Nach *We-* „ *dekind* ift chronifche Entzündung abermals „ eine Potze! fondern nur eine Kette fortlau- „ fender und fich jedesmal beeindigender acu- „ ten Entzündungen —— Zumal am Darm- „ kanal. Oder fängt nach jeder Abzapfung „ die Reihe diefer an einander fortlaufenden „ acuten Entzündungen von neuem an? Das „ anzunehmen, wo find die Beweisf- und be- „ wahr-fcheinlichen Gründe? Alfo eine aber- „ mahlige Potze! Seine Gründe find fcharf- „ finnig. Was würde im gegenwärtigen „ Falle vor eine Entzündung da feijn müsfen, „ von welcher ungeheuren grosfen Umfange?

„ Und das ohne alle — ohne die geringſte „ Aeusſerung von entzündlichem Schmerz? „ Und für einem einzigen Fleck wäre den„ noch die Abſonderung und Anhäufung ei„ ner ſolchen Feuchtigkeit in zo kurzer Zeit „ wahrlich viel!

„ *Mezler* ſecirte eine Frau, die eine dieſer „ Feuchtigkeit im Leibe hatte, und fand nicht „ die geringſte Spur von Entzündung beij ſei„ ner Beſpieglung dieſer Krankheit in der Lei„ che? Hier kommen wir wohl auf dem „ Scheideweg, und eine Partheij muſs verlie„ ren; entweder giebt es Eiter ohne Entzün„ dung, oder das, was *D. Grasmeyer* für Eiter „ hält iſt nicht Eiter." Hier maakt *Prof. Starke* deeze aanmerking. „ Beij dieſem Strei„ te iſt wohl zu unterſcheiden, unter dem „ was wirklich Eiter iſt, was wie Eiter aus„ ſieht und doch nicht iſt, und was nicht wie „ Eiter ſieht, ſondern nur molkicht iſt, oder „ eine ähnliche Beſchaffenheit hat. Sollte „ wohl von lezteren *Wedekind*, *Grasmeyer* „ und *Mezler* geſprochen haben? — Soll „ wahrer Eiter erzeugt werden, ſo iſt noth„ wendig eine beſtimmte Vermehrung des „ Wärmeſtofs, als das erſte und gröste Hülfs„ mittel der Entzündung, erforderlich. Ich „ glaube alſo, daſs nie ein reiner Eiter ohne

„ Ent-

„ Entzündung entſteht, das übrige iſt eine „ feine chemiſche Miſchung, Zerſetzung und „ Zuſammenſetzung der Natur." Dit ſtem ik volkomen toe, dat tot de voortbrenging van een waaren herſtellenden Etter eene vermeerderde levenskracht en dus ook een hoogere graad van warmteſtof nodig is. Maar wat naam zullen wij aan zodanige ſtof geven, die, gelijk in mijne waarneming, de waare gedaante van Etter heeft, en met het Proefmiddel van *Grasmeijer* de proef houdt? Kan eene veranderde uitgeſtorte *Lympha* en *Serum* aan zich zelve overgelaten en van den invloed der levenskracht beroofd, niet eindelijk tot een zuure — of, volgends de ſtelling van eenen nieuwen naamloozen Schrijver (Ueber die Faulniſs lebender und todter thieriſcher Körper &c. Hildburghauſen 1795.), het phosphorzuur de overhand nemen, allengs verbranden en tot de rotting overgaan? Geſchiedt dit niet ook bij den besten Etter, wanneer hij aan zich zelven overgelaten en van den invloed der levenskracht beroofd wordt; neemt niet ook alsdan de verbranding des phosphors en dus ook de verrotting de overhand? — Wij vinden ja meermaalen de ingeſloten vogten zodanig tot bederf overgegaan, dat men aan

deeze ſtelling bijna niet twijfelen kan. Ik zal van dien aart nog ééne Waarneming hier plaatſen.

Elfde Waarneeming.

Een Heer uit deeze Stad (Campen) een reis in Holland langs de zeekust, in de maand Augustus, eenige uuren te voet doende en zich zeer verhit hebbende wierd door een opgekomen ſterken regen en wind doornat en koud, en moest in dien ſtaat nog eenige uuren in een open ſchuit zitten. Eenige dagen daarna kreeg hij eene zwaare verkoudheid, welke eenige weeken aanhield, waarna hij zich weder wel bevond. Eenige maanden na zijne te huis komst beſpeurde hij in 't onderlijf eene doffe pijn, welke hij meende van wormen te ontſtaan, en waar tegen hij eenige huismiddelen gebruikte. Dan deeze pijn hield aan met vermindering der krachten en de Lijder vermagerde zeer. Allengs verſpreidde zich de doffe pijn naar beneden, tot aan het ſchaambeen en rechter liesch, waar zich eindelijk eenige dikte vertoonde, welke de Lijder voor een breuk hield. In deezen ſtaat verbleef hij tot in de maand Maart

daar

daar aan volgende, wanneer zijn rechter been allengs doof en onbruikbaar wierd, even als of het verlamd was; hier bij voegde zich nu eene anderendaagſche koorts met groote zwakheid en flauwtens bij ieder aanval, en na deeze volgden vliegende pijnen in alle zijne leden. De koortskoude hield eenige uuren aan, waarop de hitte en vervolgens een kwalijk riekend zweet en troebele ſtinkende urin volgde, die, kort daarna gezakt zijnde, een dik en geelrood zetſel maakte. Nu eerst wierd ik tot hulp geroepen. Ik vond den Lijder ten uiterſten zwak en vermagerd, met eene vaale kleur, geelagtige oogen, de tong met eene geele korst bedekt, den adem zeer ſtinkende, de pols zeer klein en tusſchenpoozende, den buik week, maar eenigzins opgezet met rommelingen van winden, welke ontlast wordende ijsſelijk ſtonken. Boven de *Criſta ilei* vond ik eenige verhevenheid, die echter week en vlak was, in 't bevoelen iets pijnlijk, zich uitſtrekkende tot in de liesch, en, op deeze zagt drukkende, beſpeurde de lijder eene bevende beweging en een bijzonder gevoel van pijn langs den buik en wierd terſtond flauw. Het been was zeer vermagerd en bijna onbeweeglijk. Deeze toevallen overweegende, bleek mij uit alles, dat 'er hier

eene vergaderde ontaarte ſtoffe plaats had, en vermoedlijk door derzelver gedeeltelijke weder inzuiging in de watervaten en verdere overgang in den bloedſtroom, de koortſen, verzwakking enz. afkomſtig waren; dat 'er wel een gedeelte der opgenomen ſtoffen weder afgeſcheiden en naar buiten gevoerd werd; maar deeze natuurpoogingen te onvoldoende zijnde, en voor de bezwijking der natuur vreezende, was dus mijne eerste zorg de ſtoffe in haare vergaderplaats meer en meer te bepaalen, ten einde zo ſpoedig mogelijk dezelve aldaar te doen ontlasten. Scherpe pappen van Mostert en *Sal Ammoniac* wierden ten dien einde opgelegd, en inwendig de Kina met rooden wijn gegeven. Het gezwel verbleef zich geenzins; ik lag 'er nu het *Empl. reſolv. Schmuckeri* en *Empl. Veſicator.* op; en dit 6 dagen gelegen hebbende, beſpeurde ik eenige golving en ſtelde den Lijder voor de noodzaaklijkheid van de ſpoedige opening van dit gezwel, welke nu ook zelve daarna verlangde; dan de bijgeroepen Heelmeester maakte veele zwaarigheid om dit te doen, betuigde geenen etter daar in te kunnen ontdekken en wilde vooreerst met weekmaakende pappen den etter tot rijpheid brengen. Met veele moeite hield ik dit tegen; Ik moest even-

evenwel toeſtaan dat 'er nog vooraf een pleister opgelegd werd: dan meer en meer ſlonk het gezwel en de Heelmeester meende reeds de ſtoffe daar uit verdreven te hebben: De Lijder wierd zeer zwak en kreeg dikwijls flauwtens; de buik wierd meer opgezet; braaking en hik volgden en men vreesde voor eene nabij zijnde dood. Ik drong nu ſterk aan op de opening van het Gezwel, welke dan eindelijk geſchiedde. Er ontlastte zich bij de 18 oncen geele, maatig dikken en ijsſelijk ſtinkenden etter. De wond los verbonden zijnde, bleef de ontlasting van deezen ſtinkenden etter nog vijf dagen aanhouden, wanneer dezelve in ſtank en hoeveelheid verminderde, wordende thands de drukdoeken bevogtigd met het *Decoct Salic. albæ* en *Spirit. Camphor.* en de inſpuitingen van het zelfde *Decoct.* met *Tinct. Myrrhæ* en *Mel Roſar.* gebezigd; na verloop van 24 dagen ſlooten zich de holtens van boven aan de *Criſta ilei*; 'er ſijperde ſlechts nog eenige heldere *Lijmpha* uit de wond, welke zich ook kort daarna ſloot: maar in de liesch en dije bleef de etter nog verſcholen, die men met drukdoeken niet naar boven kon leiden; 'er wierd dan eindelijk ook hier eene opening gemaakt, waar uit een maatig dikke en weinig ſtinkende

bleekgeele etter liep, welke uitvloeijing nog verſcheiden weeken aanhield. De beweeging van het been herſtelde zich ras weder; deeze holtens ſlooten zich eindelijk ook, en de Lijder herſtelde volkomen onder het gebruik van Kina en rooden wijn.

Aanmerkingen.

Ook hier vonden wij eene menigte ſtinkenden etter, welke door het proefmiddel van *Grasmeijer* alle eigenſchappen van een taaij gelei, gelijk de beste etter, bezat. — Had hier eene chroniſche of verborgen ontſteeking plaats gehad, die deezen etter heeft voortgebragt? Wij willen dit wat nader overweegen.

Overweegen wij dan de gelegenheid gevende oorzaaken, zo waren deeze, een door het gaan verhit en bezweet — vervolgens door de daarop gevolgde regen en wind nat en koud geworden ligchaam.

Door het gaan wierd niet alleen de bloedſtroom en deszelfs afſcheidingen door de huid en longen enz. vermeerderd, maar tevens ook de inzuiging der van buiten aangebragte vreemde ſtoffen bevorderd. Nu volgde eene ſchielijke verkoeling door den wind en regen, waardoor niet alleen eene groote koude veroorzaakt

en

en bij gevolg eene menigte uitwaasſemings zweet en vreemde ſtoffe ingezogen werd. De Watervaten dus overladen met deeze vreemde deelen, voerden een gedeelte in de bloedvaten; dan welras wierden deeze geprikkeld zijnde tot meerdere tegenwerkingen genoodzaakt, de afſcheidingen dus ook vermeerderd: 'er volgde eene verkoudheid en alzo wierd deeze ſcherpte, door de neus, longpijp, zweet en pis, weder ten ſpoedigſten ontlast, waarna zich de lijder eenigen tijd vrij wel bevond. Eerst 3 maanden daarna beſpeurde hij de ſtompe pijn onder den navel, blijvende tot dus ver zonder koorts, of eenig ander teken van eene ontſteeking. De krachten verminderden allengs: langzaam geſchiedde de zwelling, welke maatig geſpannen bleef. Waar waren nu de tekenen van eene Peritonidis of van de ontſteeking van eenig ander deel? Wij vinden trouwens bij *Lieutaud* (*Hiſt. Anat. Med. L. I. Obſ.* 3.) de ontſteeking van het Peritoneum met de hevigſte pijnen en heete koorts vergezeld en wij ontmoeten dezelve ſoms bij kraamvrouwen met het hevigſte gevoel van pijn. Maar wij vinden daarentegen weder bij *Morgagni* (*de ſed. & cauſ. Morb. Epist.* 57. 20.) en bij *C. Medicus* (*Samml. v. Beobacht. &c. S.* 206—441)

e. m. a., veel ſtinkenden etter tusſchen het Peritoneum en andere plaatſen zonder blijken van eene voorafgegaane ontſteeking. Dan de ondervinding leert ons ook, dat ontſteekingen in de buiks ingewanden kunnen plaats hebben zonder een ſterk gevoel van pijn, dewijl 'er aan deeze deelen eene bijzondere zenuwgeſteldheid, eene verhoogde werking zonder gewaarwording plaats kan hebben; waarvan ons de *Prof. Hufeland* in zijn voortreflijk werk, de *Pathogenie* (S. 97. 98. 99.) zeer goed verklaart. „ Dieſe Nervenwirkung
„ zeigt ſich am deutlichſten in den Eingewei-
„ den des Unterleibes, allen Sekretions werk-
„ zeugen und den meiſten naturlichen und Le-
„ bens Verrichtungen. Vorzüglich ſcheint
„ der *Intercostalnerve* und das *Par vagum* der
„ Hauptſitz dieſer Art von Senſibilitaet zu
„ ſeijn, und das wichtigste zwiſchen Organ
„ zwiſchen Seelen Senſibilitaet und animaliſcher
„ Nerven Senſibilitaet. Durch ſie erhalten
„ die abdominal eingeweide eine ausſeror-
„ dentliche Menge Nerven, die ſich in den
„ mannichfaltigſten Richtungen durchkreuzen
„ und eine Menge Geflechte bilden, ohne daſs
„ ſie dadurch mit der Seele in Verbindung ge-
„ ſezt würden, ſondern blos um jene topiſchen
„ Reactionen und Conſenſus möglich zu ma-

„ chen.

„ chen. Es entſteht daraus gleichſam ein eig-
„ nes Nervenſijſtem, das ſeine eignen Sijm-
„ pathien, Vereinigungspunkte und Grenzen
„ hat, und worauf die Seele nur unvolkom-
„ mnen und bedingten Einfluſs hat. Und
„ wenn wir nun bedenken, daſs dieſe Abdo-
„ minal-nervengerade die allermeisten Ganglia
„ haben, daſs der ganze Intercoſtalnerve ur-
„ ſprunglich aus blosſen Ganglien entſteht,
„ ſo bekommt gewis obige Meinung über
„ ihrer Beſtimmung einen hohen Grad von
„ Wahrſcheinlichkeit. Doch iſt hiebeij eine
„ Bemerkung nöthig. Ohngeacht nähmlich im
„ geſunden Zuſtände ſich keine Verbindung
„ der Seele mit dieſen Nerven zeigt, ſo kön-
„ nen doch Pathologiſche Zuſtände kommen,
„ wodurch eine ſtärkere Erregung der Ner-
„ venkraft dieſes Theils, oder durch eine an-
„ dere Richtung, oder durch einen ſehr ſtarken
„ und ungewohnten Reiz, eine Fortpflan-
„ zung der Perception bis zur Seele, oder
„ zum Bewustſeijn möglich wird. — Denn
„ ſo kan Z. E. beij heftiger Reizung ſolcher
„ Theile Schmerz empfunden werden. Hier
„ ſcheint gleichſam die Heftigkeit des Anſtos-
„ ſes jene naturliche Stimmung ſeiner Propa-
„ gation zu uberwältigen; doch ist dieſe Art
„ von Empfindung eben deswegen ſehr unbe-

„ ſtimmt

„ ſtimmt und precair, und daher läst ſich er-
„ klären.

„ Einmal, warum bey Entzündungen und
„ ſchmerzhaften Zufällen im Unterleibe die
„ Kranken den Schmerz oft an einem andern
„ Ort fühlen, als dem wahren. Zweitens,
„ warum die heftigſte Inflammation im Abdo-
„ minal-eingeweiden zuweilen da ſeijn kann,
„ ohne daſs die Kranken den geringſten
„ Schmerz empfinden."

Dus zien wij wel ten duidelijkſten, dat 'er bij de ontſteekingen der Buiks ingewanden, juist niet altoos hevige pijnen plaats vinden, en alzo hier in ons geval eene verborgene ontſteeking tegenwoordig had kunnen zijn, waardoor deeze Etter voortgebragt was. Maar uit welke toevallen zoude men dezelve hebben kunnen opmaaken? Gelden ook hier niet de voorgaande aanmerkingen van *Siebold* en *Wedekind*? Overweegen wij hier de voorafgegaane toevallen, de gelegenheid gevende oorzaaken, dan duiden dezelve alle meer op eene verminderde dan verhoogde Levenskracht; en beſchouwen wij verder de deelen, waar deeze Etter vergaderd en (misſchien) gemaakt wierd, dan is het Peritoneum de hoofdplaats van dezelve. Dit deel is — gelijk bekend is — met weinig zenuwen begaafd, maar vol van bloed-

va-

vaten en even zo veele ja nog meerder watervaten, waar dus de affcheiding en wederinzuiging groot moet zijn; een deel derhalven zeer gefchikt tot Erijfipelateufe ontfteekingen, in 't welk zelden een goede of waare etter bereid wordt, dewijl de reactie der vaten niet lang kan aanhouden; waarom hier geen waar Abfces, maar eene uitftorting van Lijmpha en Serum voortgebragt wordt; de Lijmphatieke vaten haare kracht verlooren hebbende, om dit uitgeftort vogt weder op te neemen, blijft dit vogt ingeflooten en ontaart eindelijk allengs in een ftinkenden etter. — *Walter (de Morbis periton. & apoplexia* § 37.) wil daarom ook geenzins de waare ontfteeking als de eenige oorzaak van deeze foort van etter aanneemen, maar fchrijft de oorzaak daarvan toe aan de langzaame of fpoedige verwijding der bloedvoerende Vaten.

Overweegen wij verder de gewoone gevolgen van eene waare ontfteeking, dat 'er namelijk bij dezelve eene Lijmpha wordt uitgeftort, welke zich ligt in membranen en pfeudomembranen formeert, waardoor weder aangroeijingen der deelen ontftaan; dan vinden wij hier in ons geval het tegendeel plaats hebben; hier immers was eene rottende ftoffe.

Dan,

Dan, evenwel gaf zij met het Grasmeijerſche proefmiddel het teken van waaren Etter; zij veranderde in een maatig Gelei, na dat men dezelve 10 minuten lang geroerd had? — Het is ook mogelijk, dat 'er in 't begin der ziekte eene active ontſteeking aan dit deel of elders heeft plaats gehad, die allengs in eene pasſive is veranderd, waardoor dan geen waare vormende, maar door de meer en meer verminderde Levenskracht, een vernielende Etter is voortgebragt.

Ik gevoel zeer wel het onvoldoende van deeze verklaring, en reikhals naar de oplosſing van deeze vraag door deezer zaak meer kundigen en doorzienden.

Bij deeze gelegenheid zal ik hier nog eene Waarneeming van een Gezwel, welk wel niet tot de Ettergezwellen behoort, maar waar van de inhoudende ſtoffe van een bijzonderen aart en ſtank was, en vrij van rotting, mededeelen.

Twaalfde Waarneeming.

Bij eene Vrouw van 50 jaaren geroepen zijnde, vond ik onder den Trochanter major van het rechter been een Gezwel van omtrent 8 duimen in zijn omtrek; in 't midden

den van hetzelve was eene kleine opening. In het bevoelen was het zelve zeer korlagtig, als Gort in een Zak, onpijnlijk, maar ſoms voelde de Lijderes ſteekingen en jeukte in den omtrek van het gezwel. De Vrouw verhaalde dit Gezwel reeds voor 30 jaaren door een val gekregen te hebben; terſtond na den val was de dikte zeer gering en wierd ſlechts met brandewijn gewasſchen; verders zeide zij, dat het van jaar tot jaar in grootte was toegenomen, zonder eenig ongemak, dan alleen nu en dan ſteekingen en jeukte er aan beſpeurd te hebben. — Ik bragt in de kleine Opening een klein zoekijzertje, en kwam met weinig moeite een duim diep; het zelve er uitgehaald hebbende en op het Gezwel drukkende, kwam er eene ſtoffe uit als gekookte en gepelde Garnaalen, van omtrent eenen duim lang, ſommige langer, andere korter. Deeze ſtoffe ſtonk allerhevigst, en geleek zeer naar knoflook. De wonde verwijdde zich eenigzins door het drukken en wrijven, waardoor 'er al meer en meer van dezelfde ſtoffe uitliep. Bij de 2 Oncen voor deeze reis 'er uitgedrukt hebbende, bragt ik het zoekijzertje rechtlijns tot aan de bloote Femur, maar kon geen beenbederf beſpeuren.

Des

Des anderen dags kwam er al weder door het drukken en wrijven bij de 3 Oncen van dezelfde ſtoffe uit, zonder eenig vogt daar onder te bemerken. Schoon nu uit het midden van den zak eene groote hoeveelheid van deze ſtoffe ontlast was, bleef er echter rondomme nog van dezelve onbeweeglijk zitten. Ik ſpoot dus den zak vol met water, honig, *Tinct. Myrrh.* en *Spir. Sal. Ammon. caust.* Dit verwekte weinig gevoel; ik hield vervolgens de wond toe en wreef de harde randen, waarop zich al meer en meer harde langwerpige brokjes ontlasteden; waarmede ik nog 8 dagen met hetzelfde gevolg voortvoer. Maar nu volgde na het uitdrukken een meer kleverig, melkagtig vogt, zonder eenigen ſtank; de harde ſtoffe verminderde. Het inſpuiten verwekte ook meer gevoel, ik liet dus den *Spir. Sal. Ammon. c.* weg, en ſpoot ſlechts de *Tna. Myrrhæ* met *Mel Roſar.* in; vulde van buiten de holte met drukdoeken, bevogtigd met *Spir. Camphor* en *Spir. Sal. Ammon.* en lag daar op een welſluitend verband. De holte ſloot zich allengs, en na 14 dagen bevond ik, dat dezelve zich geheel geſlooten had, blijvende eene kleine opening nog voor eenige weeken overig, waar uit eenige droppelen van geelwitte en iets lijmige ſtof-

ſtoffe zijperde, zonder eenige ſtank of ander ongemak, waarna ook deeze kleine opening zich allengs geheel ſloot.

Aanmerkingen.

Men zal hier zeker de aanmerking maaken, dat ik den zak verder had moeten open ſnijden, om de ſtoffe in ééns te ontlasten; dan hiertoe was de Lijderes niet wel te krijgen; en ik drong 'er zo ſterk niet op aan, dewijl ik tevens voor erge gevolgen vreesde, niet zo zeer door de verwijding, als veel meer door de kwaade geſteldheid van het gezwel zelve; dus wilde ik eerst afzien, wat 'er van worden zoude; en daar ik zag, dat de ontlasting der ſtoffe door de drukking en wrijving voldoende was; wat behoefde ik dus meer te doen?

Wat was nu deeze ſtoffe? Eene te vooren uitgeſtorte en zodanig ontaarte *Lympha*? — Een bederf der *faſcia lata*, en verder van de *Celluloſa*? — En dit alles zonder eenig blijk van ontſteeking of van ſcirrheuſe verharding? — Hoe wierd deeze ſtoffe zo bijzonder ſtinkende? Hier was toch immers geene verrotting? —— Zeer ſpijt het mij, deeze bijzondere ſtoffe wegens mijne toenmaali-

ge onpasſelijkheid niet te hebben kunnen onderzoeken. —— De onlijdelijke ſtank van dezelve bleef den geheelen dag aan mijne vingeren, en liet zich met geen afwasſchen noch reukmiddelen zo ligt verdrijven.

TWEE-

TWEEDE AFDEELING,

PROEFNEEMINGEN.

Reeds sederd eenige jaaren was de etterwording en derzelver verscheidene aart het Onderwerp mijner naspeuringen, dewijl ik in mijne voormaalige woonplaats (te *Almelo*) waar ik tevens de uitwendige Geneeskonst uitoeffende, meermaalen gelegenheid had, de Etterziekten te behandelen: dus maakte ik, zo veel mijn tijd toeliet, de proefneemingen met verschillende stoffen, waarmede ik, volgens de Theorie van anderen, meende het geheim der natuur van de Etterwording ontwaar te worden. Door de proeven van PRINGLE (*) en GABER (**) meende ik zeker dit geheim der natuur

(*) Verh. over de Legerziekten benevens Proev. over de rotting door den Hr. J. PRINGLE, vert. door L. BICKER, 3. D.

(**) Nieuwe Proeven over de Verrotting der dierl. Vogten, in de Natuurk. Verh. D. 3. S. 274.

tuur gevonden te hebben, te meer, daar ik langs den weg der gisting, volgens BRINKMAN (*), van *Slym*, *Lympha* en *Serum* een zetſel en andere verſcheinſelen zag ontſtaan, welke ſcheenen met den waaren Etter overeen te komen en niet zelden Slijmziekten zag overgaan in waare Etterings ziekten: de proeven van DARWIN en HOME, verſterkten mij verder in mijne meening; dan SALMUTH, en laater BRUGMAN en eindelijk GRASMEYER overtuigden mij zeer duidelijk van het onrichtige en onvoldoende mijner gevolgtrekkingen en daar op gebouwde Theorie. Ik bevond in de daad, dat geen herſtellende of waare Etter zonder eene verhoogde Levenskracht of Ontſteeking kan voortgebragt worden. Dan, mijne Waarneemingen en die van anderen overweegende, hoe naamelijk ſoms gevallen voorkomen, waar wij eene ſtoffe vinden, den besten Etter gelijkende en evenwel daarbij geene verhoogde, maar in tegendeel eene verminderde, Levenskracht waarnamen; ontſtonden er al weder twijfelingen, die ik niet kon oplosſen, noch bij anderen opgelost kon vinden. Hier bleef mij dus overig te onder-

(*) Beytrage zu einer neuen Theorie der Gährungen, (Dusſeldorf 1789.)

derzoeken, of die ftoffe eene waare Etter was of niet? Ik herhaalde dus de proefneemingen en waande door eene *Chemifche Analyfis* dit te zullen ontdekken. Maar hoe veele hulpmiddelen ontbraken mij hieraan! Weldra befpeurde ik mijne daartoe te geringe kennis, terwijl ik van *Konftvrienden* verwijderd was, die mij hierin behulpzaam konden zijn — en de tijd mij ook ontbrak, om alles naar behooren te verrichten.

Eindelijk bevond ik, bij alle de proefneemingen van verfcheiden jaaren herwaards, de ijdelheid der poogingen, om door Chemifche proeven dit geheim der Natuur te willen ontdekken; en dus wierd ik overtuigd van het gezegde van den grooten HUFELAND, in zijne voortreflijke Verhandeling, *über die Natur, Erkenntnifsmittel und Heilart der Skrofelkrankheit 5de Kap.* „ Dem Chemi-„ ker kommt es blos auf die todte chemi-„ fche Natur der fache an, und er braucht „ fich alfo dazu auch blos todter Reagen-„ tien zu bedienen. Aber beij dem Arzt „ ift der Fall ganz anders; diefem ift eine „ folche Unterfuchung nicht hinreichend, „ und zwar hier im Betreff der Krankheits-„ ftoffe aus folgenden Grunden:

 „ I.

„ 1. Dem Arzt kommt alles darauf an zu „ wisſen, wie verhält ſich dieſer oder jener „ Krankheitsſtoff, dieſes oder jenes Mittel „ zur lebendigen Natur. — Dieſs iſt ſeine „ Welt, in der er wirkt, nicht die todte. — „ Folglich muſs er ſeine Verſuche nicht mit „ todten Reagentien (weil ihm dieſe nur das „ Verhältniſs der Sache zur todten Welt zei- „ gen), ſondern mit lebendigen Reagentien, „ und zwar mit dem lebendigen menschlichen „ Körper anſtellen. — Was giebt uns die „ allergenauſte Unterſuchung eines Arzneij- „ mittels für Aufſchlüſse in Abſicht der Wir- „ kung auf die lebendige organiſche Na- „ tur? —— Keine, oder höchſtens analo- „ giſche Wahrſcheinlichkeit. Noch Niemand „ hatt daraus *a priori* die Wirkung auf das „ Lebende beſtimmen können; denn dieſs „ iſt ja eine ganz andere Welt, wo ganz „ andere Geſetze, ganz andere Verhältniſse „ ſtatt finden. —— Eben ſo iſt es mit den „ chemiſchen Analyſen der Krankheitsſtoffe. „ Man konnte ſie ſo vollſtändig wie möglich „ haben, und dennoch wiſsen wir daraus „ noch nichts von der Wirkungsart auf die „ lebendige Natur. —— Die einzige Ana- „ lyſis der Mittel und Krankheitsſtoffe, die

„ dem

„ dem practiſchen Arzt brauchbar iſt, iſt „ die Analyſis, durch das Reagens des „ menschlichen lebenden Körpers.

„ 2. Wenn auch wirklich die chemiſche „ Analyſis Nutzen hätte, ſo läſt ſie ſich ja „ nie ſo mit Krankheitsſtoffen anſtellen, „ daſs man reine Reſultäte erhielte. Denn „ wo iſt ein volkommen rein dargeſtelter „ Krankheitsſtoff? Wollte man glauben, daſs „ es etwa das Eiter eines Skrofelgeſchwürs „ oder die ausflieſsende *Lymphe* wäre, ſo „ würde man ſehr irren. Ohnſtreitig iſt zwar „ Skrofelſchärfe dabeij, aber dieſe iſt mit „ ſo viel andern Beſtandtheilen vermischt, „ daſs es ſlechterdings unmöglich ſeijn wird, „ zu beſtimmen, was immer beij den Er- „ ſcheinungen auf Rechnung des Skrofelgifts „ oder der verſchiedenen Beijmiſchungen. „ Eben das gilt vom Tripper ausfluſs, „ Schankermaterie, Blattermaterie. Man „ darf ja nicht glauben, daſs man reines Ve- „ neriſches oder Blatterngift habe. Man kan „ durch Hitze den Blatternſtoff verjagen, die „ Materie bleibt."

„ 3. Eine ſolche Materie, auſserhalb dem „ Körper zu verſuchen angewendet, iſt ja „ nicht mehr dieſelbe, die ſie in dem Körper „ war, und erlaubt alſo keine Schluſse von

„ ihren nunmehrigen Verhalten auf das im le-
„ bendigen Körper. — Sobald ein ſolches
„ Fluidum ausſer dem Einfluſs der Vitalität
„ geſetzt werd, gehorcht es andern Geſet-
„ zen, und giebt andere Reſultäte, als in dem
„ lebenden Körper."

Wat nu verſchaffen niet deeze Proefneemingen? niet alleen bewijzen dezelve dat, zo dra de vogten van den invloed der levenskracht beroofd zijn, terſtond de chemiſche werking de overhand krijgt, en dat zij ſoms ſchielijk, ſoms langzaam, naar haare bijzondere natuur of bijgekomen gisting, veranderd en ontbonden worden: maar daar te boven bevestigen ook onze proeven de uitkomst van Grasmeyer, om namelijk door zijn proefmiddel den waaren etter van den onwaaren te onderkennen.

En dewijl ik van dit proefmiddel reeds gewag gemaakt heb, en verder bij mijne proefneemingen maaken zal, acht ik het nodig om hetzelve volgens de aanwijzing van den geachten ſchrijver van de *Abhandlung vom Eiter und den Mitteln ihn von allen ihn ähnlichen Feuchtigkeiten zu unterſcheiden*, *Göttingen* 1790, hier te plaatſen. Dan dit Onderwerp mij zeer belangrijk voorkomende, meen ik veelen mijner Nederduitſche konstbroederen geen ondienst

dienst te doen, met de geheele tweede afdeeling dier verhandeling in 't nederduitsch over te brengen, welke bevat: *Hoe zich de waare Etter van alle dierlijke, gezonde en zieke, vogten laat onderscheiden.*

Zuivere etter — zegt hij — die in een Abſces is bereid geworden, is zeer gemakkelijk te kennen; dezelve is een geelagtig wit vogt, bijna van de dikte als de honig, iets kleverig, hij heeft geen reuk en, zo als sommige verzekeren, ook geen ſmaak; hij zinkt in het water, maar vermengt zich bij het omroeren met het zelve en maakt het troebel en melkagtig, en als dit mengſel eenigen tijd geſtaan heeft, bezinkt het weder, en heeft nu meerder dan minder vezelen of vlokken, naar maate de etter meer of min rijp is: dezelve is alleen het voortbrengſel der levendige, doch zieke natuur, en geene konst heeft ooit een waaren etter buiten het levendig dierlijk lighaam kunnen bereiden.

Indien 'er nu eene zichtbaare Ontſteeking in eenig deel is voorafgegaan, welke zich niet verdeeld heeft, maar in een rondagtig verheven gezwel is overgegaan, 't welk een vogt bevat, 't geen, nadat het gezwel, of van zelf of door de konst, is geopend geworden, met het beſchreeven vogt meer of min gelijk-

heid heeft; zo is niets gemakkelijker, dan dit voor etter te verklaaren.

Maar niet altoos zijn de ontſteekingen, die de verettering voorafgaan, zo blijkbaar geweest, gelijk bij de inwendige ontſteeking niet zelden het geval is, en dikwijls vertoont zich een golvend gezwel, 't welk in ééne nacht is ontſtaan, en bij het openen eene ſtoffe bevat, die den etter, volgens aanzien, volkomen gelijk is. Verder is de etter dikwijls zodanig vermengd, dat alle uitwendige tekenen niet toereikende zijn, om te bepaalen, of men zulke mengſels voor etteragtig moet houden dan niet?

Het is dus wel der moeite waardig, naar een teken omtezien, 't welk ons bij deeze ſtoffe eenig licht verſchaft; dan, men herhaale alle de proefneemingen van Cullen, Brugmans, Darwin enz. en men zal bevinden, dat dezelve ſlechts ten deele iets aanwijzen; doch dat dezelve ons daar, waar het vogt tegenſtrijdig en waar juist een vast en zeker kenteken noodwendig is, tot ons groot verdriet, in onzekerheid laaten. Dan ik moet tot mijne verwondering bekennen, dat ik bijna niet kan begrijpen, dat men dit kenteken, 't welk ik aanſtonds zal beſchrijven, niet eerder heeft gevonden, te meer, dewijl dit middel toch

aan

aan allen proefneemeren is bekend geweest. Dit had mij ook, toen ik de in het oogvallende proef het eerſte maal zag, zo wantrouwende gemaakt, dat ik een groot aantal proeven, en wel onder zeer onderſcheiden omſtandigheden, te vooren heb genomen, eer ik het nog waagen durfde mij zelven te zeggen: dit is een kenteken, 't welk den etter voor altoos aanwijst.

Dan daar ik nu zag, dat onder alle mengſelen, waarbij etter tegenwoordig was, dit verſchijnſel zich telkens, en daar, waar geen etter aanwezig was, zich nooit vertoonde; zo meen ik nu volkomen recht te hebben, op deeze handelwijze, die den etter zeker ontdekt, geheel te kunnen vertrouwen.

Het middel, van 't welk ik nu gebruik maak, is het *Oleum Tartari per deliquium*, en de behandeling is de volgende.

Wanneer ik zuiveren etter heb, verdun ik denzelven altoos met bijna twaalfmaal zo veel water en wel, liefst regenwater, om dat het gedeſtilleerde water te duur en het put of bronwater door meerder of minder aarddeelen, onzuiver is. Dit water moet lauw zijn en den 100ſten graad *v. Fahrenh.* niet overtreffen. Na dat ik nu het water en den etter nauwkeurig onder elkanderen gemengd

mengd heb, giet ik eerst van het *Ol. Tart. p. d.* omtrent zo veel daar bij, als de hoeveelheid des etters bedraagt (maar zo nauwkeurig was ik evenwel nooit) en vaar voort, alles met een ſtokje, zo ſchielijk mogelijk, onder elkanderen te vermengen, omtrent op de zelfde wijze, als men het wit van een eij tot ſchuim klopt; hier na duurt het niet lange, of het gantſche mengſel wordt in een Gelei veranderd, met het welk men, gelijk met het wit van een eij, lange en dikke draaden kan trekken, en die, wanneer de etter goed was, taaier wierd en zich ſchielijker vormde; doch indien de etter ſlechter was, wierd het Gelei niet te ſamenhangende en vormde zich laater.

Goede etter vormt dit Gelei, wanneer men nauwlijks het *Ol. Tart. p. d.* daar heeft bijgegooten: maar zelfs de ſlechtſte vertoont zich bij de proefneeming reeds binnen een half uur zo ſterk, dat men hem niet kan miskennen; als zich nu dit Gelei binnen een half uur niet gevormd heeft, dan laat ik het mengſel ſtaan, wanneer een half uur daarna het Gelei zeker geboren is.

Met koud water gelukt de proef ook altoos, maar niet zo ſchielijk; evenwel heb ik ook met koud water dunne etter binnen een half uur dit Gelei zien vormen. In plaats van re-

gen-

genwater heb ik ook al dikwijls zuiver bronwater genomen; dan het is altoos zekerer, regenwater, of als men wil een gedestilleerd water, te neemen.

Deeze zo eenvoudige en gemakkelijke proef is het, waar door de etter altijd ontdekt word en dit zal ik door volgende proefneemingen bewijzen.

Vooraf echter moet ik nog ééne aanmerking maaken. Is de etter zeer dun, dat is, zinkt dezelve ſtilſtaande ſlechts weinig naar den grond, terwijl het bovenſte zo veel helderer word, ('t welk alleen *Serum* is), dan moet men 'er minder water vooraf bijmengen; want dewijl het geen, 't welk met *Ol. Tart per del.* de Gelei maakt, het zwaarſte gedeelte des etters is, 't welk neerzinkt, zo moet dit de hoeveelheid van het bijtegieten water bepaalen. Maar, daar nu een geoeffend oog weldra kan zien, welke etter dun is, zonder vooraf zich van het bezinkſel te overtuigen; zo zal een ieder, die deeze proef neemt, de hoeveelheid van het water gemakkelijk kunnen vinden. Dit moet men ook in acht neemen, als men, in plaats van werklijk vloeibaaren etter, met zodanige zich moet vergenoegen, welke in het plukzel is ingezoogen; de dikke etter hangt aan hetzelve, of is nog gedeeltelijk

in

in de Abſces. Wanneer de etter met ſlijm is vereenigd, moet men zorgvuldig het water met het vogt, 't welk men onderzoeken wil, vermengen, en niet eerder het *Ol. Tart. p. d.* 'er mede vermengen, voor dat alles zo goed mogelijk gemengd is.

Ook kan men den taaiſten ſlijm, als men 'er ſlechts eenige handeling van heeft, in één minuut genoegzaam met water vermengd hebben. Deeze Gelei blijft onveranderd, ſchoon zij ook 4 weeken en langer blijft ſtaan; zij is zelfs veel meer doorſchijnend, dan het mengſel was, voor dat het *Ol. Tart. p. d.* 'er bij gevoegd wierd; 'er bezinkt niets, of in eenige uitzonderingen ſlechts weinig; en zelfs de ondoorſchijnende vlokken, welke in den met water verdunden etter drijven, worden helderer; de geheele Gelei, als 'er geen bloed met den etter is vermengd geweest, heeft de gedaante van grijs doorſchijnend hoorn. Met één woord, het is eene zo in het oog vallende verandering, dat het gantsch overtollig is, dezelve verder te beſchrijven: een ieder die mijne proeven neemt, zal terſtond overtuigd worden, dat hij, die dezelve ſlechts eens genomen heeft, niet meer kan mistasten.

Maar dit is vooral nodig, dat alles vooraf wel door elkanderen vermengd worde, voor dat

dat het *Ol. Tart.* 'er bij gevoegd worde, als de proef wel gelukken zal.

Ik heb ook *Sal Tart.* in water opgelost, tot deeze proeven genomen; maar dan heb ik de Gelei nooit zo taai bekomen, als met *Ol. Tart. p. d.* Ik nam ook de proef met de gemeene *Zeepſieders loog*; 'er ontſtond een Gelei, indien de Etter zeer goed was. Met zuivere *Cauſtieke loog* deed ik laatere proefneemingen; het is waar, de Gelei vormde zich ſpoediger en wierd over 't geheel taaier; maar als ik dezelve liet ſtilſtaan, zonderden zich alle de beſtanddeelen af; het dikſte deel bezonk en het dunnere deel dreef boven op; dit deed nimmer de Gelei, welke ik door *Ol. Tartari* verkreeg; want als ik dezelve liet ſtilſtaan, bleef ze na 4 weeken even zo als toen zij ontſtond. In gevalle men met etter uit de Long proeven neemen wil, als dezelve nog met zeer veel gezonden ſlijm vermengd is, namelijk in 't begin der ziekte, zoude ik eene *Cauſtieke loog* aanraaden, want mij dunkt, dat in dit mengſel zich de etter door een taaier Gelei verraadt. Ik heb ook nimmer reden gehad, om naar een beter proefmiddel om te zien, want dit heeft mij altoos voldaan; ja ik kan zeggen dat ik door hetzelve altoos den dag konde bepaalen, wanneer 'er eene chroniſche long-

ont-

ontfteeking tot verettering overging, gelijk dit de 31 en 34fte proefneem. bewijft. Trouwens meer kan men toch niet verlangen.

Als ik nu deeze op zulk eene wijze gevormde Gelei in een ander glas, met water gevuld, overgiet, vermengt zij zich niet met het zelve, maar vertoont zich als eene wolk op zich zelve, die in het water nederzinkt. Indien ik echter door fterk en aanhoudend omroeren, den famenhang deezer wolk fcheide, ontftaat 'er eene menigte vlokken, welke alle kort daar na weder in het water nederzinken, het water word met het loogzout verzadigd en word dan meer of min troebel, naar maate hetzelve door aardagtige beftanddeelen meer of min onzuiver was; neemt men dus gedestilleerd water, zo gefchied dit gevolglijk niet.

Ik waag het niet de wijze, waarop deeze bijzondere Gelei ontftaat, te verklaaren. Indien het grondbeftanddeel in den etter vet ware, dan zoude 'er eene zeep geboren worden, welke zich met het water liet vermengen; maar hier gefchied het tegendeel. Dan misfchien geeft het loogzout aan de *Lympha*, die door de verettering veranderd en als het ware gefmolten, haare oorfpronglijke natuur, namelijk haare ftremmende eigenfchap

we-

weder, en misſchien heeft in den etter het phosphorzuur, 't welk aan de dierlijke ligchaamen eigen is, de overhand, en word door het loogzout verzadigd; zeer waarſchijnlijk is in den etter een zuur verborgen, 't welk, wanneer dezelve eenigen tijd buiten het ligchaam geweest en tot verrotting overgegaan is, blijkbaar word. Men vergelijke hiermede BRUGMANS *Diſſ. de Puogenia.* p. 17.

Ik vertrouw mij niet toe, dit verder te verklaaren, te minder, dewijl chemiſche en mathematiſche toepasſingen op de verrichtingen van het dierlijk leevend ligchaam meestendeels zeer gedwongen en onnatuurlijk zijn, en tot dusverre, als men de waarheid zeggen zal, nogniet veel opheldering gegeven hebben.

Eerſte Proefneeming.

Ik verzamelde in een glas 2 Oncen van de des morgens opgehoeste geelgroene dikke fluimen, door eenen Lijder, welke reeds 2 maanden lang aan Rheumatismus lag. Het glas wierd met eene blaas toegebonden en in de lucht, buiten de zon geſteld, zijnde toen de warmte van 60 tot 70 gr. Fahr. In de eerſte 4 dagen bleef de ſtoffe zonder de minſte verandering; den 5^{den} reezen er eenige lucht-

belletjes op, welke allengs vermeerderden en de blaas eenigzins deeden opſpannen. De blaas den 7^den^. dag doorgeſtoken zijnde, kwam 'er een vunzige, zuur ſtinkende, lucht uit. De ſtof was meer opgereezen en losſer, overdekt met een teder en glinsterend vliesje; het vogt was van boven dun en melkagtig, in 't midden vertoonde zich eene meer van eengeſcheiden, aſchgrauwe, wolagtige ſtoffe. Dit alles weder in eene nieuwe blaas beſloten zijnde, was de ſlijm den 9^den^ dag meer opgereezen en meer wolagtig; op den bodem was eenig zetſel van bleekgeele roomagtige deeltjes: Den 12^den^ het zetſel vermeerderd; in 't midden was de ſlijm zeer los en draadagtig; terwijl 'er meer geelgroen water op ſtond: den 14^den^ dag wierd de blaas doorgeſtoken, waar uit een ſcherpe meer ſtinkende lucht kwam, welke meer naar zwavellucht geleek. Het dunne vogt was helder en groengeel; In 't midden veele wolken, als los katoen. Op den grond was het zetſel onderſcheiden: het onderſte iets geeler, dan het bovenſte. Het glinſterend vliesje 'er afgenomen en het bleekgroene water zorgvuldig afgegoten hebbende, ging 'er toch van het zetſel iets mede over 't welk het water melkagtig maakte, maar kort daarna zakte; vervolgens dit vogt gefiltreerd

heb-

hebbende, bleven 'er eenige ſlijmige deeltjes op het Filtreer papier te rug.

Het helder geelgroen vogt maakte met het Vitrioolzuur geene opbruiſching; 'er rees een ſcherpe lucht in de oogen en neus. Op den grond lag een zagt, donſig, geelwit zetſel. Het zetſel in het eerſte glas geleek naar den besten etter, ontbond zich zeer ligt in het regenwater, maar zakte ſtraks weder. Een gedeelte van dit zetſel met het proefmiddel van *Grasmeyer* beproevende, veranderde eerst na een uur in eene weinig taaje en meer draadagtige ſtoffe. Het onderſte zetſel behield zijnen ſtank nog eenige dagen lang, wanneer dezelve allengs verminderde.

Een gedeelte hiervan gedroogd zijnde, ging tot eene zagte, grauwagtige meelſtoffe over. Het tweede gedeelte van het zetſel in zuiver regenwater ontbonden zijnde, en eenige droppelen ſterk vitrioolzuur daarbij gedaan hebbende, veranderde het water in een blauw melkagtig vogt, waarin een korrelig en iets geelrood zetſel ontſtond.

Tweede Proefneeming.

Vier Oncen zuivere, taaje, heldere, opgehoeste ſlijm in een glas in den voorg. graad van

warmte geplaatst, bleef 9 dagen lang onveranderd; maar van nu af aan bemerkte ik de vunzige zuure lucht, als oude kaas, door de doorgeſtoken blaas. De ſlijm wierd nu losſer en wolagtiger; tusſchen de dikſte ſtoffe was een kleverig water, iets melkagtig. Den 12den dag was de nieuwe blaas op het glas zeer uitgezet; dezelve doorgeſtoken zijnde, was de reuk ſterker en ſcherper in de oogen en neus; de ſlijm meer ontbonden: op den grond lagen eenige geelwitte deeltjes; den 20ſten dag was de ſlijm als losſe vlokken in een groenagtig troebel water drijvende; het zetſel was in grooter menigte, donsagtig en bleekgeel; daaronder vertoonde zich een meer roomagtig zetſel. Dit met warm regenwater geroerd, zo veel mogelijk ontbonden en voorts *Ol. Tart. p. d.* er bijgedaan zijnde, veranderde hetzelve in den tijd van 12 minuten in een maatig taaje Gelei; 't welk ondoorſchijnend was. Dit zetſel in de open lucht eenige dagen geſtaan hebbende, ontliet zich allengs en wierd vloeibaarer. Op den grond lagen weder roomagtige deeltjes.

Op een ander gedeelte van dit water eenige droppelen *Spiritus Salis Ammon. Cauſt.* bijgegoten zijnde, wierd het zelve terſtond blauwagtig en ſterk ſchuimende na eenig roeren; en

we-

weder in rust gestaan hebbende, zakten allengs slijmagtige of meer lilagtige deeltjes naar den grond. Het glas wierd omvergestooten, waardoor ik de proefneeming niet kon vervolgen.

Derde Proefneeming.

Twee Oncen *Serum* uit het Hartezakje van Kalveren in een toegebonden glas, in de luchtwarmte van 60 tot 70 gr. Fahr. gesteld, bleef 4 dagen onveranderd; den 5den dag de blaas doorgestoken zijnde, rook het vogt zuuragtig. Dezelve weder toegebonden en nog 4 dagen gestaan hebbende, was de reuk bij het openmaaken meer rotagtig. Op den bodem van het glas lagen eenige kleine bleekgeele deeltjes. Den 16den dag was de stank erger, iets bijtende in de oogen en neus, het zetsel meer roomagtig, waar op een roodgeel, iets kleverig water dreef.

Van dag tot dag nam nu het zetsel toe; het water wierd helderer en minder kleverig. Den 20sten dag het water afgegoten en gefiltreerd hebbende, bruischte het eenigzins met het Vitrioolzuur op en wierd meer groengeel. Het zetsel geleek den besten etter; ontbond zich in regenwater en maakte hetzelve melkagtig,

 maar

maar zakte ftraks weder. Een gedeelte van dit zetfel met warm water geroerd en het *Ol. Tart p. d.* 'er bijgedaan hebbende, wierd hetzelve wel iets dikker, maar veranderde geenzins in een Gelei. Een ander gedeelte van dit zetfel, met Vitrioolzuur vermengd, wierd vlokkig, of veel meer korrelagtig en zakte weldra weder. Een gedeelte van het zuiver zetfel gedroogd zijnde had de gedaante van eene zagte bleekgeele meelftoffe, zonder eenigen reuk of fmaak.

Vierde Proefneeming.

Ten zelfden tijde twee Oncen *Serum* van Kalveren met een half drachma zuiveren etter uit een ettergezwel in een toegebonden glas op denzelfden graad van warmte geplaatst zijnde, gaf dit mengfel reeds den 3^den^ dag een vunzigen zuuragtigen reuk van zich en kleurde het lakmoespapier eenigzins rood: den 5^den^ dag was de reuk meer rotagtig; den 9^den^ dag een groot gedeelte aan etter gelijkvormig. Van boven een geelgroen, iets troebel, water; het zetfel nam van dag tot dag toe.

Het daar afgegoten water wierd niets veranderd door het Vitrioolzuur, noch veranderde ook zelve het lakmoes tinctuur,

Het

Het zetſel geleek den besten etter en ſtonk iets rotagtig, mengde zich volkomen met regenwater, doch zakte weder ſpoedig, terwijl het water helder bleef. De helft van dit zetſel met het *Grasmeijerſche* proefmiddel beproevende, maakte dit na 6 minuten roerens een maatig taai Gelei. De andere helft wierd, op een filtrum gedroogd zijnde, eene fijne bleekgeele meelſtoffe, welke in warm regenwater ontbonden wordende hetzelve iets melkagtig maakte: deeze ſtof weder gezakt zijnde wierd door het *Ol. Tart. p. d.* niet veranderd in een Gelei; doch wierd daar door ſlegts iets dikker en ondoorſchijnende, even als weeke gekookte ſtijfſel.

Vijfde Proefneeming.

Eene Once dunne, met kaazige brokjes doormengden, etter, uit de zweerende borst van eene zwakke kraamvrouw, in een toegebonden glas bewaard in de warmte van 50 tot 60 gr. Fahr. maakte in de eerſte 4 dagen geene merklijke verandering; vervolgens wierden de kaasagtige brokjes allengs losſer en iets geeler; het boven drijvende water was nog iets troebel, op den grond vormde zich een roomagtig zetſel. De blaas doorgeſtoken

zijnde, rees 'er een zuure lucht uit derzelver opening. Het water afgegoten en eenige droppelen Vitrioolzuur 'er bijgedaan zijnde, wierd het vogt iets melkagtig; na eenige minuten waren veele kaazige brokjes gezonken. Op het eerste zetsel zuiver warm regenwater bijgegoten zijnde, wierd hetzelve ontbonden, het water dik, melkagtig en daar na ontstond weder een zetsel als room. Dit zetsel maakte met het proefmiddel eerst na 12 minuten roerens een gering Gelei.

Zesde Proefneeming.

Eene Once meer dikken etter, uit dezelfde borst, 7 dagen laater, na dat de krachten van de lijderes door het gebruik van goede voedsels en *Kina* veel toegenomen waren, maakte met het proefmiddel in den tijd van 4 minuten een taai en helder Gelei: maar 1½ Once van denzelfden etter, in een glas bewaard zijnde en 7 dagen lang in de warmte van 60 tot 70 gr. F. gestaan hebbende, stonk zeer rotagtig en maakte met het proefmiddel met veele moeite een zeer gering Gelei.

Ze-

Zevende Proefneeming.

Ik goot twee Oncen zuiver zog van eene gezonde ſterke Vrouw en één drachma zuiveren etter, uit eene zweerende Okſelklier, in een toegebonden glas en plaatſte dit in eene warmte van 60 tot 70 gr. Fahr. Het zog vermengde zich zeer moeilijk met den etter en ſcheidde zich terſtond weder van denzelven. Na dat dit mengſel 3 dagen geſtaan had, was het zog gehot, de weij bleekgeel, in welke veele losſe vlokken dreeven. De etter lag nog onveranderd op den grond. Den 5^den^ dag de blaas doorgeſtoken hebbende, kwam 'er een zuure lucht uit de opening en het met lakmoes tinctuur geverwd papier op dezelve gehouden wierd iets roodagtig. Veele wolagtige vlokken en kaasbrokjes lagen op den etter. Den 12^den^ dag waren deeze meest alle ontbonden, de wei groengeel en iets troebel; de ſtank iets rotagtig. Den 15^den^ dag was de weij helderer en een meer roomagtig zetſel op den daaronder liggenden etter. De weij in een ander glas overgegoten zijnde behield nog 5 dagen haar rotagtigen ſtank, wanneer dezelve, het glas open geſtaan hebbende, allengs verdween, terwijl nog geſtadig kleine vlokken naar den grond zakten. De eerſte weij met vitri-

oolzuur beproefd gaf weinig blijken van opbruisching; 'er reezen eenige luchtbelletjes op; het water wierd iets groener. Een gedeelte van het zetsel, met warm regenwater vermengd, wierd terstond troebel en ontbonden; schielijk kwam er weder een zetsel, den besten etter gelijkende, op den grond: 't welk met het proefmiddel in korten tijd een aschgraauw en taai Gelei vormde.

Agtste Proefneeming.

Voorts nam ik tot een proef twee Oncen dunne melkagtige en kaazige stoffe, van eene Vrouw, die reeds 14 dagen na de verlossing eene zog verplaatzing in de liesch en dije gekregen had. Haare borsten waren in 't begin vol van zog geweest, wel gezogen door het kind, tot dat 'er na eene hevige ergernis eene koorts volgde, waarbij het zog in de borsten schielijk verminderde; eerst 4 dagen daarna kreeg zij hevige spannende pijnen in de heup, liesch en dije; de lieschklieren zwollen zeer, doch bleeven zonder ontsteeking. De zwelling bleef maatig gespannen, welke week geworden zijnde geopend wierd. De dus verkregene stoffe in een toegebonden glas bewaard en in de luchtwarmte van 50 tot 60 gr. F, ge-

gesteld zijnde, zakten den eersten dag reeds veele kaazige brokjes op den grond. De weij was troebel en bleekgeel; ieder dag nam het zetsel toe, wordende het onderste meer roomagtig. Den 7^den^ dag de blaas doorgestoken hebbende, kwam 'er eene zuuragtige lucht uit, als oude zuure melk. Het bovenste zetsel was als katoen op het dikker roomagtige zetsel drijvende. Nog 4 dagen gestaan hebbende, wierd het bovenstaande water helderer, iets kleverig aan de vingeren. Het zetsel maakte met het proefmiddel een zeer gering Gelei.

Negende Proefneeming.

Twee Oncen van dezelfde stoffe wierden, een na haare ontlasting, met het proefmiddel niet in Gelei veranderd, welke moeite ik ook deed. Slegts wierd deeze stoffe, na 16 minuten in rust gestaan te hebben, iets taajer. Op den grond lagen nog veele niet ontbonden kaazige brokjes.

Tiende Proefneeming.

Vervolgens nam ik twee Oncen dunne melkagtige stoffe, van eene Vrouw, welke 3 weeken na haare verlossing en na vermin-

de-

dering van het zog in de borſten, hevige, omzwervende pijnen geleden en eindelijk zwelling in de liesch en dije gekreegen had, welke de Arts met wasſchingen en purgeermiddelen getracht had te verdrijven, doch ten laatſten, na verloop van 6 weeken, op mijn aanraaden geopend wierd. Deeze ſtoffe veranderde door het proefmiddel niet in Gelei. Ik liet de ten uiterſten verzwakte lijderes de *Kina* en andere verſterkende middelen gebruiken. Terwijl dus de krachten van dag tot dag vermeerderden, nam ik verder van tijd tot tijd de proef met de nog ontlastwordende ſtoffe uit de gemaakte opening en beſpeurde duidelijk, dat, naar maate de krachten toenamen, de ſtoffe met het proefmiddel taajer wierd, hoewel dezelve nooit tot een goed en waar Gelei overging.

Elfde Proefneeming.

Van een ſcrofuleuſen Jongeling, van 13 jaaren, die eenige opengebroken klieren aan den hals had, verzamelde ik omtrent 3 drachmen ſlijmigen geelen etter. Deeze leverde, welke moeite ik ook aanwendde, door het proefmiddel geen Gelei uit. De zweerende klieren met eene dunne *Solut. Terræ pond. mur.* eenige

ge dagen bevogtigd en inwendig van dezelve daags 3 maal 20 droppelen gebruikt zijnde, ontdekte ik dat de klieren eenigzins ontſtoken waren; de ontlaste etter wierd nu dikker, minder ſlijmig en veranderde met het proefmiddel in een maatig taai Gelei. Vervolgens voegde ik de *Kina* bij het voorgaande middel, waarop de etter allengs dikker en taaijer wierd met het proefmiddel, naar maate de genezing vorderde, welke ook weldra volkomen was.

Hetzelfde verſchijnſel hebben meerdere proefneemingen met den ſcrofuleuſen etter opgeleverd. Doch, waar tevens beenbederf plaats had, was 'er nooit rechte Gelei te krijgen.

Twaalfde Proefneeming.

Twee Oncen dikke, geele en ſtinkende fluimen van eenen aan de Longteering liggenden Lijder, in een glas bewaard, wierden ligt in regenwater ontbonden, hoewel echter veele ſlijmdraaden daar in dreeven. Schielijk zakte een gedeelte naar den grond, 't welk den besten etter geleek. Ik nam de proef met dit zetſel door het proefmiddel, en weldra ontſtond een zeer ſchoon helder Gelei.

Met

Met het Vitrioolzuur befpeurde ik geene opbruifching; maar het zetfel wierd korrelig en draadagtig. Het afgegoten water van het zetfel was bleek geelgroen en veranderde de lakmoestinctuur weinig of niet. Op het filtrum bleeven nog veele flijmdraaden terug.

Dertiende Proefneeming.

Bij denzelfden Lijder ontftond boven aan de heup een ettergezwel, 't welk van zelve open gebroken zijnde, een dunnen, bloedigen en zeer ftinkenden etter ontlastte.

Hiervan ééne Once in een toegebonden glas 2 dagen in de open lucht (zijnde toen de warmte van 64 tot 72 gr. F.) geftaan hebbende, zakte een roodagtig zetfel naar den grond. Het daar op ftaande water was bleekrood. De blaas wierd niet uitgezet door lucht; bij het doorfteeken der blaas kwam er een zeer rotagtige lucht uit: een met lakmoes geverwd papier op de opening der blaas gelegd veranderde niets, doch het met zuur rood gemaakte lakmoespapier wierd hier door eenigzins blauw gekleurd. Het zetfel was meer oranjekleurig; ontbond zich in regenwater volkomen. Een klein gedeelte van het zetfel veranderde door het

proef-

proefmiddel min of meer in Gelei, na dat het 12 minuten omgeroerd was en meer dan een uur in rust geſtaan had. Het ander gedeelte van het zetſel wierd door het bijgevoegd vitrioolzuur bleekgeel en brokkelig of korrelig.

Veertiende Proefneeming.

Van een anderen aan ſcrofuleuſe Longteering liggenden Lijder nam ik ongeveer ééne Once opgehoesten ſlijm en bewaarde dezelve in een glas: deeze bleef 7 dagen zonder eenig blijk van verandering. Door de doorgeſtoken blaas kwam een muffe ſtank: na dat de ſlijm verder nog 6 dagen lang in een toegeſloten glas geſtaan had, ſcheidden 'er zich allengs meer waterdeelen; de ſlijm wierd meer ontbonden en donsagtig; van dag tot dag zakten nu de ontbonden deeltjes op den grond, maakende een ſchoon roomagtig zetſel: de ſtoffe ſtonk nu als rottige vis. Het zetſel veranderde door het proefmiddel in een zeer dun Gelei.

Vijftiende Proefneeming.

Eéne Once ſlijm van denzelfden lijder vermengd

mengd met 1 drachme van de etteragtige fluimen des lijders, van welke ik in de twaalfde proef melding maakte, in een toegebonden flesje 4 dagen geſtaan hebbende, was 'er weinig meer van de ſlijm te kennen. Het zetſel was zeer vermeerderd. De blaas doorgeſtoken zijnde liet een ſtank uit als van rottende vis, het wateragtige deel was troebel en vol vlokken. Deeze vlokken, die eerſt katoenagtig waren, zakten allengs naar den grond en wierden den etter gelijk. Het water wierd helderer en van eene geelgroene kleur en ſtonk zeer als rottende vis; het lakmoespapier met dit water bevogtigd wierd iets roodagtig. Het zetſel nog 7 dagen geſtaan hebbende, veranderde door het proefmiddel, met zeer veele moeite en eerst na verloop van 12 uuren, in een maatig taai Gelei.

Zestiende Proefneeming.

Bij denzelfden Lijder was ook de glandula axillaris zeer gezwollen en pijnlijk, welke voorts geopend zijnde een taaien geelen etter opleverde, die een rottende vis ſtank van zich gaf. Deeze etter veranderde door het proefmiddel in den tijd van 3 minuten in een helder en maatig taai Gelei.

Ze-

Zeventiende Proefneeming.

Ter zelver tijd gelegenheid gevonden hebbende, om de Ontſteekingskorst, welke niet zeer taai of lederagtig, maar zeer bros en dun was, van eenen zwakken lijder, die toen aan eene rheumatieke Longontſteeking lag, te beproeven, plaatſte ik 2 drachmen van de ontſteekingskorst in een glas en bedekte denzelven geheel met den etter der voorg. proefneeming. Het glas met eene blaas wel geſloten zijnde ſtelde ik in de luchtwarmte van 60 tot 70 gr. Fahr. Na 6 dagen liet ik er den etter afloopen en bevond de ontſteekingskorst reeds op de helft verminderd; het overige was zeer los aan elkanderen hangende. Ik deed er den afgegoten etter weder bij en liet dit mengſel nog 6 dagen ſamen ſtaan, waar na de korst geheel ontbonden was. Nadat ik er regenwater bij gegooten had, mengde zich alles gelijkvormig, in de gedaante als melk; maar ſtraks zakte het dierlijk vogt weder en veranderde door het proefmiddel in een ſchoon, helder en taai Gelei.

Aanmerkingen en Gevolgtrekkingen.

Ik zal hier mede deeze proefneemingen eindigen, dewijl de overige veelal op hetzelfde uitkomen en ook van de Heeren BRUGMANS en GRASMEIJER reeds gemaakt zijn; zodat ik nu flechts eenige aanmerkingen en gevolgtrekkingen hier bij zal voegen.

Wij zien voor eerst uit deeze proeven met het ferum en flijm, dat deeze vogten foms langen tijd zonder eenige zigtbaare verandering kunnen blijven, tot dat zij eindelijk in eene zuure en vervolgens in eene rotte gisting overgaan, dat zij dan een zetfel maaken, veel met den waaren etter overéénkomende, uitgezonderd, dat zij in een taai en doorfchijnend Gelei door het proefmiddel veranderd worden.

Wij zien teffens de groote verwandfchap deezer ftoffen met den etter, dewijl dezelve, flechts met een klein gedeelte hier van vermengd, de eigenfchappen van etter aanneemen. Dus werkt dan de etter als een ferment, van het welk flechts een gering gedeelte nodig is, om de aanverwande vogten, vooral de *Lympha* (het voornaamfte beftanddeel des etters) aan zich gelijkaartig te maaken.

Wij zien verder, dat 'er nog iets bij den waa-

waaren etter vereischt word, waardoor dezelve, met een alkalisch vogt of *Caustieke loog* in een taai Gelei veranderd word en dat, naar de mindere of meerdere levenskracht, of naar den van deeze levenskracht afhangenden, minderen of meerderen, graad van plaatslijke ontsteeking, het Gelei dunner of dikker word.

Wij zien eindelijk daaruit de ontbindende en smeltende kracht des etters, welke niet alleen in staat is de *coagulabele Lympha*, maar ook de Vezelen, het Celweefsel, te doen smelten. Maar kan dit alles dan ook in een leevendig ligchaam plaats hebben? Men raadpleege hier de ondervinding. Zien wij niet soms den slijm in de gedaante van etter veranderen?

Hoe veele waarneemingen schijnen ons dit niet te bevestigen, b. v. de catarrhaale slijm uit de neus en luchtpijp, — bij de slijmige witte vloed der vrouwen enz.? 't Is waar, deeze den etter gelijkende stoffen hebben alle de eigenschappen van den waaren vermeenden etter niet, welke nooit zonder bijkomende verhoogde levenskracht eene waare vormende natuur aanneemt. Maar echter worden ook soms de slijmafscheidende deelen voor eenen korten tijd in eenen staat van ontsteeking ge-

 bragt

bragt en alzo naar den trap der ontſteeking en de verdere geſteldheid der werkende deelen en die der daarvan afhangende vogten, een volmaakte of onvolmaakte etter voortgebragt, welke alsdan zijne natuur ligt aan de overige afgeſcheiden vogten mededeelt en aan zich gelijkaartig maakt. Indien 'er dus een onvolmaakte etter ontſtaat, om dat de levenskracht niet toereikende, of verflauwd is, of om dat er gebrek is aan genoegſaame ſtrembaare *Lympha*, of dat deeze reeds te vooren ontaart is, terwijl de uitgeſtorte vogten in rust en warmte komen; dan kan de verdere chemiſche ontbinding ligtelijk de overhand neemen en hier door de etter, in plaats van herſtellende te worden, ontaarten in een vermelend vogt, hoedanig ſoort van etter dan niet wel met het proefmiddel in een taai Gelei zal overgaan. Evenwel toonen ſommige proeven het tegendeel; men ziet naamelijk bij ſommige lijders, bij welken de levenskracht zelfs geheel uitgeput ſchijnt te zijn, den ontlasten ſtinkenden etter ſoms zeer gemakkelijk door het proefmiddel in een taai Gelei overgaan. — Wat bewijst dit dan? En op welke wijze word het Gelei door het bijmengen van het Loogzout veroorzaakt? word door dit middel de door de ettering veranderde en als 't ware geſmoltene *Lympha* in haa-

haare oorſpronglijke eigenſchap, de ſtolbaarheid (*Coagulabilitas*), weder herſteld? Of heeft het phosphorzuur bij den etter de overhand, welke door het Loogzout veranderd word? Dit vraag ik met GRASMEYER, die ook niet op zich wil neemen, om dit te verklaaren, terwijl hij 'er nog bijvoegt: "zeer waarſchijnlijk ligt in den etter een verborgen zuur, 't welk, wanneer het zelve een tijd lang buiten het ligchaam geweest en tot bederf overgegaan is, blijkbaarer word". Dit vindt men ook bevestigd door den Hoogleeraar BRUGMANS, in zijne voortreflijke *Disſert. de Puogenia* § 17. Dit bewijzen ook ſommige mijner proefneemingen. Maar, hoe kan het phosphorzuur bij den waaren en nog gezonden etter tegenwoordig zijn en de overhand hebben, dewijl dit zuur toch de verrotting bevordert, en de waare etter immers herſtellende maar geenzins vernielende zijn moet? Zou misſchien het phosphorzuur hier in een gebonden ſtaat, ook in de plastiſche *Lympha*, huisvestende, nog vereenigd met het *Gas Oxygenneticum*, vrijgemaakt en dus de verbranding of ontbinding vermeerderd worden?

Dewijl wij dan dus den aart der ſmeltende en vernietigende werking van den bedorven etter door ondervinding en proeven genoeg-

zaam

zaam hebben leeren kennen, zo ſpreekt het van zelve, dat men bijtijds dien etter moet trachten eenen weg naar buiten te banen en niet eerst met weekmaakende pappen en pleisters denzelven tot eene gewaande rijpheid te brengen, waardoor toch zeer kwaade en onherſtelbaare gevolgen kunnen ontſtaan, welke door eene vroegtijdige opening hadden kunnen voorgekomen worden.

Zeer veele practiſche aanmerkingen zoude ik hier nog kunnen bijvoegen; dan ziende, dat deze Verhandeling reeds zeer is uitgedijd, en mij daar en boven ook de tijd ontbreekt om hier over verder uit te weiden, zal ik thans hiermede eindigen.

